

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
**ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН**

ЭРДМИЙН ЗЭРЭГ, ЦОЛНЫ ТАЛААРХ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Судалгааны төрөл: **Харьцуулсан судалгаа**
Судалгааны код: **СТ-25/225**
Хугацаа: **2025.05.27**

ЗАХИАЛАГЧ: УИХ-ын гишүүн Д.Рэгдэл

Хянасан: ПСХХ–ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Д.Онолт
Судалгааны хэлтсийн дарга Г.Гэсэр

Судалгаа удирдсан: Нийгмийн судалгааны хэсгийн эрхлэгч Э.Дашзэгвэ

Судлаач: Нийгмийн судалгааны хэсгийн референт Д.Жигваагүнсэл

**Улаанбаатар хот
2025**

АГУУЛГА

АГУУЛГА.....	2
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	3
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	3
УДИРТГАЛ.....	5
НЭГ.ЭРДМИЙН ЗЭРЭГ, ЦОЛ ОЛГОХ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ	6
1.1.Дээд боловсролын эрх зүйн зохицуулалтын хэлбэр.....	6
1.2.“Эрдмийн зэрэг”-ийн талаар	7
1.3.Эрдмийн цол (Academic Title or Rank & Academic Position)-ны талаар	11
ХОЁР.ЭРДМИЙН ЗЭРЭГ, ЦОЛ ОЛГОХ ҮЙЛ ЯВЦ, ЭРХ БҮХИЙ БАЙГУУЛЛАГУУД	20
2.1.Эрдмийн зэрэг олгох үйл явц, эрх бүхий байгууллага, тавигдах шалгуур	20
2.1.1.Улс орнуудын эрдмийн зэрэг олгох зохицуулалт, тэдгээрийн онцлог	24
2.2.Эрдмийн цол олгох үйл явц, эрх бүхий байгууллага	33
ГУРАВ. ГАДААД УЛСАД ОЛГОСОН ЭРДМИЙН ЗЭРГИЙГ ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨХ, БАТАЛГААЖУУЛАХ.....	38
3.1.Америкийн Нэгдсэн Улс	39
3.2.Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс	40
3.3.Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	40
3.4.Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс	41
3.5.Оросын Холбооны Улс	42
3.6.Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс	42
ДӨРӨВ. ХУУРАМЧААР ЗЭРЭГ, ЦОЛ АВСАН, АШИГЛАСАН ТОХИОЛДОЛД ХҮЛЭЭЛГЭХ ХАРИУЦЛАГА	45
4.1 Захиргааны арга хэмжээ ба хууль зүйн хариуцлага	45
4.2.Бүртгэл, хяналтын механизм	47
СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН	49
НОМ ЗҮЙ	50
ХАВСРАЛТ	52

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1: Зохицуулалтын хэлбэр.....	6
Хүснэгт 2: Эрдмийн зэргийн ангилал.....	7
Хүснэгт 3: Эрдмийн цолны тодорхойлолт ба хэрэглээ	11
Хүснэгт 4: Эрдмийн зэрэг, цолны ойлголт ба нэршил.....	Error! Bookmark not defined.
Хүснэгт 5: Эрдмийн зэрэг, цолыг хууль, журамд тодорхойлсон байдал.....	16
Хүснэгт 6: Эрдмийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллага ба эрх олгох шалгуурын харьцуулалт	21
Хүснэгт 7: Гадаад улсад олгогдсон эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх, баталгаажуулах зохицуулалт	44
Хүснэгт 8: Хууль зүйн хариуцлага	45

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

APQN	APQN	Asia-Pacific Quality Network (Ази-Номхон далайн чанарын сүлжээ)
CDGDC	CDGDC	China Academic Degrees and Graduate Education Development Center (эрдмийн зэрэг, ахисан түвшний боловсролын хөгжлийн төв)
CERTPIA	CERTPIA	South Korea's academic certificate verification platform (БНСУ-ын боловсролын гэрчилгээний баталгаажуулалтын платформ)
CHEA	CHEA	Council for Higher Education Accreditation (АНУ-ын магадлан итгэмжлэлийн зөвлөл)
CHSI	CHSI	China Higher Education Student Information (БНХАУ-ын дээд боловсролын мэдээллийн систем)
CSCSE	CSCSE	Chinese Service Center for Scholarly Exchange (БНХАУ-ын оюутан солилцооны үйлчилгээний төв)
DAPs	DAPs	Degree Awarding Powers (Их Британид зэрэг олгох эрх)
DoE	DoE	Department of Education (АНУ-ын Боловсролын яам)
ENQA	ENQA	European Association for Quality Assurance in Higher Education (Дээд боловсролын чанарын баталгаажуулалтын Европын холбоо)
FHEQ	FHEQ	Framework for Higher Education Qualifications (Их Британийн дээд боловсролын зэрэглэл)
FTC	FTC	Federal Trade Commission (АНУ-ын Холбооны Худалдааны Комисс)
HEDD	HEDD	Higher Education Degree Datacheck (Их Британийн дээд боловсролын зэрэг шалгах үндэсний систем)
HEEC	HEEC	Higher Education Evaluation Center (БНХАУ-ын магадлан итгэмжлэлийн байгууллага)

HRG	HRG	Hochschulrahmengesetz (Германы Дээд боловсролын тухай ерөнхий хууль)
INQAAHE	INQAAHE	International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education (Дээд боловсролын чанарын баталгаажуулалтын агентлагуудын олон улсын сүлжээ)
ISCED	ISCED	International Standard Classification of Education (UNESCO-оос гаргасан боловсролын ангиллын олон улсын стандарт)
KARIC	KARIC	Korea Academic Recognition Information Center (Эрдмийн зэрэг хүлээн зөвшөөрөх мэдээллийн төв)
KMK	KMK	Kultusministerkonferenz (Германы Боловсролын сайд нарын бага хурал)
NIC ARM	NIC ARM	National Information Centre on Academic Recognition and Mobility (Эрдмийн зэргийг хүлээн зөвшөөрөх ба харилцан солилцооны үндэсний мэдээллийн төв, ОХУ)
QAA	QAA	Quality Assurance Agency for Higher Education (Их Британийн дээд боловсролын чанарын баталгааны агентлаг)
UK ENIC	UK ENIC	UK National Information Centre for Global Qualifications and Skills (Дэлхий нийтийн боловсролын зэрэг, ур чадварын талаарх мэдээллийн Их Британийн үндэсний төв)
WES	WES	World Education Services (Олон улсын боловсролын зэргийн үнэлгээний байгууллага)
ZAB	ZAB	Zentralstelle für ausländisches Bildungswesen (Германы Гадаад боловсролын төв)
АНУ	USA	Америкийн Нэгдсэн Улс
BAK	VAK	Высшая аттестационная комиссия (ОХУ-ын Дээд Аттестатчиллын Комисс)
НҮБ	UN	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ЭЗХАХБ	OECD	Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага
ЮНЕСКО	UNESCO	НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага

УДИРТГАЛ

Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Рэгдэлийн захиалгаар “Эрдмийн зэрэг, цолны талаарх эрх зүйн орчны харьцуулсан судалгаа”-г Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Гадаадын зарим орны эрдмийн зэрэг, цол олгохтой холбоотой харилцааг зохицуулсан хууль, дүрэм, журмуудыг харьцуулан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ, бүтэц: Энэхүү судалгаагаар эрдмийн зэрэг, цол олгохтой холбоотой харилцааг зохицуулсан хууль, дүрэм, журмын ерөнхий зохицуулалт, эрдмийн зэрэг, цолыг тодорхойлсон байдал; эрдмийн зэрэг, цол олгох тогтолцоо, түүнийг олгох эрх бүхий байгууллага; гадаад улсын эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх, баталгаажуулах асуудал болон хуурамч цол, зэрэг авсан тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаарх гадаадын зарим орны холбогдох хууль эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалсан болно.

Судалгаанд дэлхийн 20 гаруй улсын туршлагыг хамруулсан бөгөөд зохицуулалтын хэлбэр тус бүрийн төлөөлөл болгон 6 улс (төвлөрсөн (ОХУ, Хятад), бие даасан (АНУ, Их Британи), хосолсон (Герман, Өмнөд Солонгос)-ын зохицуулалтыг дэлгэрэнгүй авч үзлээ.

Судалгааны бүтцийн хувьд:

- *Нэгдүгээр бүлэгт* эрдмийн зэрэг, цолны эрх зүйн зохицуулалтын хэлбэр (23 улсын хүрээнд), хууль, журамд эрдмийн зэрэг, цолыг тодорхойлсон байдал (6 улсын хүрээнд гүнзгийрүүлэн судалсан);
- *Хоёрдугаар бүлэгт* эрдмийн зэрэг, цол олгох тогтолцоо, эрх бүхий байгууллагууд, тэдгээрт тавигдах шаардлага, хяналт, хамтын ажиллагааны механизмын талаар;
- *Гуравдугаар бүлэгт* гадаад улсад олгосон эрдмийн зэрэг, цолыг тухайн улсад хэрхэн хүлээн зөвшөөрдөг, баталгаажуулдаг талаар;
- *Дөрөвдүгээр бүлэгт* хуурамчаар эрдмийн зэрэг, цол авсан, нэр төр ашигласан тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаарх зохицуулалтыг тус тус оруулсан болно.

Судалгааны арга зүй: Судалгааг тухайн улсын холбогдох хууль тогтоомж болон ЭЗХАХБ, НҮБ зэрэг олон улсын байгууллагын судалгаа, зөвлөмжийг ашиглан судалгааны захиалга болон удирдамжид заасан чиглэлийн дагуу холбогдох мэдээллийг харьцуулан судлах, нэгтгэн дүгнэх арга зүйг ашиглан гүйцэтгэв.

Нэр томьёо:

- Эрдмийн зэрэг, боловсролын зэрэг (Academic degree)
- Эрдмийн цол, албан тушаалын зэрэглэл (Academic title & Academic position)
- Хүндэт цол (Honorary title)

Түлхүүр үг:

Монгол: Эрдмийн зэрэг, Эрдмийн цол, бакалавр, магистр, доктор, профессор, дэд профессор

Англи: Academic degree, Academic title. Bachelor, Master, Doctor, Professor, Associate Professor

НЭГ.ЭРДМИЙН ЗЭРЭГ, ЦОЛ ОЛГОХ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Эрдмийн зэрэг, цол олгохтой холбоотой харилцааг зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалт болон эрдмийн зэрэг, цолны талаарх тодорхойлолтууд, тэдгээрийн ижил ба ялгаатай ойлголтуудын талаар энэхүү бүлэгт авч үзэв.

1.1.Дээд боловсролын эрх зүйн зохицуулалтын хэлбэр

Дэлхийн улс орнууд дээд боловсролын зэрэг болох “эрдмийн зэрэг” болон эрдмийн ажлын албан тушаал, туршлага, ур чадварыг илтгэх “эрдмийн цол” олгох асуудлыг боловсролын тогтолцоо, хууль эрх зүйн орчин, их сургуулиудын бие даасан байдлаас хамааран өөр өөр хэлбэрээр зохицуулж байна.

Судалгаанд эрдмийн зэрэг, цолны хууль, журмын талаар нэр бүхий 20 гаруй улсын зохицуулалтыг харьцуулсан (*Хавсралт хүснэгтээс үзнэ үү*) бөгөөд ерөнхийдөө эдгээр нь дээд боловсролын тогтолцооны үүднээс авч үзвэл дараах гурван хэлбэрт хуваагдаж байна (Voegtle, 2011):

- **Төвлөрсөн хэлбэр (Centralized model):** Эрдмийн зэрэг, цолыг төрийн байгууллага, яам, агентлаг, шинжлэх ухааны зөвлөлөөс олгодог, төрөөс хяналт тавьдаг тогтолцоо юм. Энэ хэлбэрийн зохицуулалттай улс орнуудад ихэвчлэн дээд боловсролын тухай хууль, эсвэл тусгай хууль, журмаар зохицуулж байна. Жишээлбэл, Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-д 1996 оны 127-ФЗ “Шинжлэх ухаан ба төрийн шинжлэх ухаан-техникийн бодлогын тухай хууль”, Засгийн газраас баталсан 2013 оны 842-р тогтоол “Эрдмийн зэрэг олгох журам”, 2016 оны 335-р тогтоол “Эрдмийн цол олгох журам”-аар тус тус нарийвчлан зохицуулдаг. Харин Хятад Улс “Эрдмийн зэрэг, цол олгох тухай хууль”-тай.
- **Бие даасан (Автономит) хэлбэр (Autonomous model):** Их сургуулиуд өөрсдийн дотоод дүрэм, журамд тулгуурлан эрдмийн зэрэг, цол олгох үйл явцыг бие даан зохицуулдаг. Жишээлбэл, АНУ, Их Британи зэрэг улсад их сургуулиуд өөрсдийн "Graduate School Policies" (Ахисан түвшний сургуулийн бодлого, журам) болон "Faculty Handbook" (Сургуулийн гарын авлага)-аар зохицуулж байна. Харин тухайн их сургуулиудад эрдмийн зэрэг, цол олгох статусыг нь магадлан итгэмжлэлээр олгодог байна.
- **Хосолсон хэлбэр (Hybrid model):** Их сургуулиуд тодорхой хэмжээнд бие даан зохицуулах боловч төрөөс ерөнхий эрх зүйн хүрээг нь тогтоож өгнө. Жишээлбэл, Япон, Өмнөд Солонгост дээд боловсролын тухай хуулиар, Германд мужуудын дээд боловсролын хуулиар ерөнхий хүрээг тогтоож, их сургуулиуд нь тус хуульд үндэслэн өөрсдийн дотоод дүрэм, журмаараа нарийвчлан зохицуулсан хэлбэртэй байна.

Эдгээр зохицуулалтын хэлбэрүүдийг судалгаанд хамруулсан улс орнуудаар ангилан үзвэл:

Хүснэгт 1: Зохицуулалтын хэлбэр

Зохицуулалтын хэлбэр	Улс орнууд
Төвлөрсөн	Франц, Хятад, ОХУ, Унгар, Польш

Бие даасан (Автономит)	АНУ, Их Британи, Канад, Шинэ Зеланд, Энэтхэг
Хосолсон	Герман, Австрали, Өмнөд Солонгос, Япон, Швед, Норвег, Финланд, Сингапур, Малайз, Монгол

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар.

Дээрх хүснэгтээс харахад нэр бүхий 20 улсын ихэнх нь буюу арав нь хосолсон, тав нь төвлөрсөн, үлдэх тав нь бие даасан хэлбэрийн зохицуулалттай байна.

Мөн түүнчлэн эдгээр улс орнуудаас эрдмийн зэрэг, цолны бие даасан хуультай улс Хятадаас өөр байхгүй хэдий ч төвлөрсөн болон хосолсон зохицуулалттай улс орнуудад Засгийн газраас болон Боловсрол, шинжлэх ухааны асуудал эрхэлсэн яамнаас баталсан журмаар зохицуулах нь нийтлэг (ОХУ, Хятад, Монгол, Өмнөд Солонгос) байна. Харин бие даасан зохицуулалттай улс орнуудад Муж улсуудын зохицуулалт болон тухайн их сургууль, боловсролын байгууллагын баталсан дүрэм, журмаар зохицуулж байна. (Хавсралт хүснэгтээс үзнэ үү)

1.2. “Эрдмийн зэрэг”-ийн талаарх зохицуулалт

Өмнө дурдсанчлан эрдмийн зэрэг олгох хууль, журмын зохицуулалтын гурван хэлбэрийн төлөөлөл болгон **төвлөрсөн** (ОХУ, Хятад), **бие даасан (автономит)** (АНУ, Их Британи) болон **хосолсон** (Герман, Өмнөд Солонгос) хэлбэрийн зохицуулалттай зургаан улсын зохицуулалтыг дэлгэрэнгүй авч үзье. Бие даасан зохицуулалттай орнуудад хууль, журамд нэгдсэн зохицуулалт байхгүй учраас тухайлсан зарим их сургуулийн дүрэм, журмын хүрээнд судалсан болно.

Улс орнуудын “эрдмийн зэрэг”-ийн тодорхойлолт нь ерөнхийдөө олон улсын нийтлэг ойлголт, тодорхойлолтод тулгуурласан байдаг ч нэр томьёо болон агуулгын хувьд боловсролын уламжлал, хууль эрх зүйн тогтолцоо, академик соёлоос хамааран ялгаатай хэрэглэгдэж байна. Үндэсний боловсролын тогтолцоонд суурилсан эдгээр нэр томьёог ЮНЕСКО-ийн "Боловсролын олон улсын стандарт ангилал (ISCED 2011)¹"-д дараах байдлаар тодорхойлсон байна (Хүснэгт 3). Тухайлбал,

Дээд боловсролын эрдмийн зэрэг нь боловсролын байгууллагаас тодорхой хөтөлбөрийг амжилттай дүүргэснийг нотлон олгодог зэрэглэл бөгөөд дараах үндсэн ангилалтай (UNESCO, 2012):

Хүснэгт 2: Эрдмийн зэргийн ангилал

Түвшин	Нэр томьёо-Эрдмийн зэрэг
ISCED 6	Бакалаврын зэрэг
ISCED 7	Магистрын зэрэг
ISCED 8	Докторын зэрэг (PhD, Ed.D, Sc.D)

Эх сурвалж: ISCED 2011.

¹ UNESCO: ISCED 2011. Хандах: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>.

Тус ангилалд тодорхойлсноор **докторын зэрэг** нь тодорхой түвшний судалгааг амжилттай хийж, шинэлэг мэдлэг бүтээсэн болохыг нотлох албан ёсны академик зэрэглэл юм. Судалгаанд сонгон авсан зургаан улсын эрдмийн зэргийн талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг дараах хүснэгтээр үзүүлээ.

Хүснэгт 3: Эрдмийн зэрэгтэй холбоотой зохицуулалт ба тодорхойлолт

Улс	Хууль ба баримт бичгийн нэр	Зүйл, заалт	Тодорхойлолт/Тайлбар
АНУ	Холбооны хууль, журмын эмхэтгэл, 38 дугаар бүлэг: Тэтгэвэр, Шагнал урамшуулал ба Ахмадын тусламж үйлчилгээ ²	§ 21.4200 (e), (f)	Стандарт коллежийн зэрэг (Standard college degree): Бүс нутгийн эсвэл үндэсний магадлан итгэмжлэх агентлагаар магадлан итгэмжлэгдсэн дээд боловсролын байгууллагаас олгосон ассоциат (associate) буюу түүнээс дээш зэрэг. Бакалаврын зэрэг (Undergraduate college degree): Төгсөлтийн дараах түвшнээс доогуур нэгж хичээлүүдийг судалсны үндсэн дээр коллеж, их сургуулиас олгодог зэрэг. Үүнд бэлтгэл хөтөлбөр, бакалавр, анхны мэргэжлийн зэрэг багтана.
	Холбооны хууль, журмын эмхэтгэл, 38 дугаар бүлэг: Боловсрол ³	§ 648.9	Төгсөлтийн дараах оюутан (Graduate student): Дээд боловсролын байгууллагын бакалаврын дараах сургалтын хөтөлбөрт хамрагдаж буй хувь хүн. Хамгийн өндөр боломжит зэрэг (Highest possible degree available): Тухайн эрдмийн салбарт докторын зэрэг байхгүй тохиолдолд эрдмийн салбарын докторын зэрэг эсвэл магистр, мэргэжлийн зэрэг, эсвэл бакалаврын дараах бусад зэрэг.
Их Британи	Их Британийн диплом олгох эрх бүхий байгууллагуудын дээд боловсролын зэргийн тогтолцооны хүрээ(FHEQ /FQHEIS) ⁴	4.15, 4.16 (FHEQ Level 6 / FQHEIS SCQF Level 10)	Бакалаврын зэрэг (онцлох дипломтой) (Bachelor's degree with honours): Өөрийн салбарын гол асуудлуудын талаар системтэй ойлголттой, уялдаа холбоотой, нарийвчилсан мэдлэг эзэмшсэн (зарим нь тухайн салбарын тэргүүлэх чиглэлийнх байх), шинжилгээ, судалгааны тогтсон арга зүйг үнэн зөв ашиглах чадвартай, аргумент дэвшүүлэх, асуудал шийдвэрлэх үзэл баримтлалын ойлголттой, мэдлэгийн тодорхойгүй, хоёрдмол утгатай байдал, хязгаарыг ойлгодог, өөрийн суралцах үйл явцыг удирдах чадвартай оюутанд олгоно.
		4.17 (FHEQ Level 7 / FQHEIS SCQF Level 11)	Магистрын зэрэг (Master's degree): Мэдлэгийн системтэй ойлголттой, өөрийн эрдмийн салбар, судалгааны чиглэл эсвэл мэргэжлийн практикийн тэргүүлэх чиглэлд тулгуурласан эсвэл мэдээлэгдсэн тулгамдсан асуудал ба/эсвэл шинэ ойлголтын талаар шүүмжлэлт мэдлэгтэй, өөрийн судалгаа эсвэл ахисан

² АНУ. Code of Federal Regulations, Title 38, Pensions, Bonuses, and Veterans' Relief (1966 [2025]). Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-38/chapter-I/part-21/subpart-D/subject-group-ECFRf512caa42cbfa1f/section-21.4200>

³ АНУ. Code of Federal Regulations, Title 34, Education (1993 [2014]). Хандах: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/34/648.9>

⁴ Их Британи. Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA). The Frameworks for Higher Education Qualifications of UK Degree-Awarding Bodies (2024). Хандах: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/quality-code/the-frameworks-for-higher-education-qualifications-of-uk-degree-awarding-bodies-2024.pdf?sfvrsn=3562b281_11

			түвшний эрдэм шинжилгээнд хамаарах арга зүйн талаар иж бүрэн ойлголттой, мэдлэгийг хэрэглэхэд шинэлэг байдалтай, мөн тухайн салбарт мэдлэг бүтээх, тайлбарлахад ашигладаг судалгаа, шинжилгээний тогтсон арга зүй, аргачлалыг хэрхэн ашиглах талаар практик ойлголттой, шүүмжлэлтэй үнэлэх үзэл баримтлалын ойлголттой оюутанд олгоно.
		4.18 (FHEQ Level 8 / FQHEIS SCQF Level 12)	Докторын зэрэг (Doctoral degree): Эрдэм шинжилгээний үнэлгээг хангахуйц, тухайн салбарын тэргүүлэх чиглэлийг өргөжүүлэх, хэвлэн нийтлэхүйц чанартай анхдагч судалгаа эсвэл бусад ахисан түвшний эрдэм шинжилгээгээр дамжуулан шинэ мэдлэг бүтээж, тайлбарласан, эрдмийн салбар эсвэл мэргэжлийн практикийн тэргүүлэх чиглэлд хамаарах их хэмжээний мэдлэгийг системтэй эзэмшиж, ойлгосон, тухайн салбарын тэргүүлэх чиглэлд шинэ мэдлэг, хэрэглээ эсвэл ойлголт бий болгох төслийг үзэл баримтлалын хувьд боловсруулах, төлөвлөх, хэрэгжүүлэх ерөнхий чадвартай, судалгаа болон ахисан түвшний эрдэм шинжилгээний хамаарах арга зүйн талаар нарийвчилсан ойлголттой оюутанд олгоно.
ХБНГУ	Германы дээд боловсролын тогтолцоо (HRK) ⁵	N/A (Ерөнхий тайлбар)	Бакалаврын зэрэг (Bachelor): 3-4 жилийн сургалтын дараа олгоно. Эрдмийн суурийг тавьж, арга зүйн ур чадвар олгож, мэргэжлийн ур чадварт хүргэнэ. Дипломын ажил багтана. Магистрын зэрэг (Master): Эхний зэргийн дараа 1-2 жил суралцаж олгодог хоёр дахь зэрэг. Мэргэжилд чиглэсэн эсвэл судалгаанд чиглэсэн байж болно. Дипломын ажил багтана. Докторын зэрэг (Doctorate): Их сургууль болон түүнтэй адилтгах байгууллагаас олгоно. Магистрын зэрэг (эсвэл түүнтэй адилтгах Diplom, Magister, Staatsprüfung) шаардана.
Өмнөд Солонгос	Дээд боловсролын тухай хууль ⁶	§ 35, §50	Бакалаврын зэрэг (Bachelor's degree): Сургуулийн дүрмээр тогтоосон бакалаврын хөтөлбөрийг дүүргэсэн хүнд олгоно (§ 35(1)). Магистрын зэрэг (Master's degree): Сургуулийн дүрмээр тогтоосон магистрын хөтөлбөрийг дүүргэсэн хүнд олгоно (§ 35(2)). Судалгааны болон мэргэжлийн магистрын хөтөлбөр байна (§ 35(3)). Докторын зэрэг (Doctoral degree): Сургуулийн дүрмээр тогтоосон докторын хөтөлбөрийг дүүргэсэн хүнд олгоно (§ 35(2)). Эрдмийн болон мэргэжлийн докторын хөтөлбөр байна (§ 35(4)). Бэлтгэл хөтөлбөрийн зэрэг (Associate degree): Бага коллежийн дүрмээр тогтоосон хөтөлбөрийг дүүргэсэн хүнд олгоно (§ 50(1)).
ОХУ	ОХУ-ын боловсролын тухай холбооны	§ 10, § 60, § 69	Бакалавр (Bachelor): Дээд боловсролын эхний түвшин, 4 жил үргэлжилнэ. Магистр (Master): Дээд боловсролын хоёр дахь түвшин, бакалаврын дараа 2 жил үргэлжилнэ. Специалист (Specialist): Уламжлалт нэг шатлалт хөтөлбөр, 5-6 жил үргэлжилнэ (тодорхой салбаруудад хадгалагдаж үлдсэн). Магистртай дүйцэхүйц түвшинд

⁵ Герман. German Rectors' Conference (HRK). GERMAN HIGHER EDUCATION SYSTEM (2023). Хандах: https://www.hrk.de/uploads/media/GERMAN_HIGHER_EDUCATION_SYSTEM.pdf

⁶ Өмнөд Солонгос. Higher Education Act (Act No. 15948, 2018). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=49071&lang=ENG

	хууль (No. 273-FZ) ⁷		тооцогдоно. Шинжлэх ухааны зэрэгт нэр дэвшигч (Candidate of Sciences – Кандидат наук): Магистр эсвэл Специалистын дараах аспирантурын зэрэг, ихэвчлэн 3 жил үргэлжилнэ. Барууны докторын зэрэгтэй дүйцэхүйц гэж үздэг.
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын эрдмийн зэргийн тухай журам ⁸	§ 3, 4, 5, 6	Эрдмийн зэрэг (Academic degree): Бакалавр, магистр, доктор гэсэн гурван шатлалтай байна (§ 3). Бакалаврын зэрэг (Bachelor's degree): Дээд боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрийг амжилттай суралцан төгссөн, холбогдох салбарын үндсэн онол, мэргэжлийн мэдлэг, суурь ур чадварыг харьцангуй сайн эзэмшсэн, шинжлэх ухааны судалгаа хийх эсвэл судалгааны ажил эрхлэх анхан шатны мэдлэг, чадвартай төгсөгчдөд олгоно (§ 4). Магистрын зэрэг (Master's degree): Шаардлагатай хичээлийн шалгалтуудыг өгч, төгсөлтийн ажлаа амжилттай хамгаалсан, холбогдох салбарын үндсэн онол, системчлэгдсэн мэдлэг эзэмшсэн, мэргэжлийн мэдлэг эзэмшсэн, шинжлэх ухааны судалгаа хийх эсвэл бие даан судалгааны ажил эрхлэх мэдлэг, чадвартай төгсөгчд (эсвэл түүнтэй адилтгах)-д олгоно (§ 5). Докторын зэрэг (Doctor's degree): Шаардлагатай хичээлийн шалгалтуудыг өгч, диссертациа амжилттай хамгаалсан, холбогдох салбарын үндсэн онолыг баттай, иж бүрэн эзэмшсэн, гүнзгий, системчилсэн мэргэжлийн мэдлэгтэй, бие даан шинжлэх ухааны судалгаа хийх чадвартай, шинжлэх ухаан эсвэл тусгай технологид бүтээлч амжилт гаргасан горилогч (эсвэл түүнтэй адилтгах)-д олгоно (Art. 6).

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар.

Шинжлэх ухааны зэрэг

Судалгаанд хамруулсан улс орнуудын дээрх эрдмийн зэргийн нэр томьёо, шатлалын тодорхойлолт нь олон улсын нийтлэг тодорхойлолттой адил байгаагаас гадна зарим улс орнуудад докторын зэргийн дараах ахисан түвшинд **шинжлэх ухааны зэрэг** (Scientific Degree) буюу Sc.D, Habilitation гэх зэрэг тусдаа нэмэлт шатлалтай байна (ХБНГУ, ОХУ, Монгол Улс).

Энэ нь олон жилийн судалгаанд суурилсан, тухайн салбартаа онолын болон практик хувь нэмэр оруулсныг нотлох эрдмийн зэрэг байх бөгөөд ихэвчлэн тусгай журмаар олгогддог (Хүснэгт 5). Тухайлбал:

- Шинжлэх ухааны доктор (Доктор наук, ОХУ);
- Шинжлэх ухааны доктор (Doctor of Science (Sc.D), Монгол, Франц);
- Докторын дараах (Higher doctorate- postdoctoral, Хятад, Их Британи);
- Докторын дараах (Habilitation, Герман);

⁷ ОХУ. Federal Law on Education in the Russian Federation (No. 273-FZ, 2012). Хандах: <https://eca.state.gov/files/bureau/russia.pdf>

⁸ Хятад. Regulations on Academic Degrees of the People's Republic of China (1980 [2004]). Хандах: http://en.moe.gov.cn/Resources/Laws_and_Policies/201506/t20150626_191392.html

- Хүндэт доктор (Honorary doctorate, Өмнөд Солонгост маш ховор тохиолдолд) гэх мэт.

Дүгнэж харахад, судалгаанд хамруулсан улс орнуудын эрдмийн зэргийг хууль, журамдаа тодорхойлсон байдлыг харахад: төвлөрсөн зохицуулалттай (ОХУ) улс орнуудад **эрдмийн зэрэг** нь бакалавр, магистр, доктор болон шинжлэх ухааны түвшний зэрэг (Шинжлэх ухааны доктор, Sc.D) гэсэн шатлалтай байна.

Харин бие даасан зохицуулалттай (АНУ, Их Британи) улс орнуудад дээд боловсролын бүх түвшний зэрэг дипломын, бакалавр, магистр, доктор (PhD, Ed.D, JD, MD) нь эрдмийн зэрэг (academic degree)-т тооцогддог байна. Их Британийн хувьд докторын (PhD) дараагийн түвшний зэрэг болох “Дээд докторын зэрэг” (Higher doctorates)-ийг судалгаа, шинжилгээний онцгой бүтээлийг үндэслэн олгодог онцлогтой.

Хосолсон зохицуулалттай улс орнуудын хувьд дотроо бага зэрэг ялгаатай. Тухайлбал, Германд дээд боловсролын зэрэгт бакалавр, магистр, доктор (PhD)-ын түвшний зэргүүдийг хамруулж байгаа бол “Хабилитаци” (Habilitation) зэрэг нь шинжлэх ухааны түвшний зэрэгт орж байна. Монголд мөн адил ахисан түвшний сургалтын магистр, докторын зэргийг эрдмийн зэрэгт хамруулдаг бол, шинжлэх ухааны докторын зэрэг нь шинжлэх ухааны түвшний зэрэгт орж байна. Харин Өмнөд Солонгост эрдмийн зэрэг (academic degree) нь бакалавр, магистр, доктор, хүндэт доктор гэсэн дөрвөн төрөлд хуваагддаг бөгөөд эрдмийн зэрэг олгохтой холбоотой нарийвчилсан журмыг тус тусад нь тогтоодог байна. (Хүснэгт 7)

1.3.Эрдмийн цол (Academic Title or Rank & Academic Position)-ны талаарх зохицуулалт

Эрдмийн цол гэдгийг олон улсад нэгдсэн байдлаар тодорхойлсон баримт бичиг байхгүй хэдий ч улс орнуудын зохицуулалтаас үзэхэд нийтлэг байдлаар тухайн судлаач, багшийн эрдэм шинжилгээний туршлага, судалгааны ажлын чанар, багшлах ур чадварт тулгуурлан олгодог албан тушаалын зэрэглэл (academic position, academic title) болон цолыг илэрхийлж байна. Тиймээс энэ хэсэгт албан тушаал, цол гэсэн хоёр нэршил нь эрдмийн цолыг илтгэх болно.

Эрдмийн цолыг улс орнуудад дараах байдлаар тодорхойлж, хэрэглэж байна. Үүнд:

Хүснэгт 4: Эрдмийн цолны тодорхойлолт ба хэрэглээ

Улс	Хууль/ Зохицуулалтын нэр	Тодорхойлолт/Тайлбар
АНУ	Америкийн Их Сургуулийн Профессоруудын Холбоо (AAUP) - Эрдмийн Эрх Чөлөө ба Тогтвортой Ажиллагааны Зөвлөмж ⁹	АНУ-д эрдмийн цол, албан тушаалыг (туслах профессор, дэд профессор, профессор) холбооны болон муж улсын хуулиар бус, ихэвчлэн тухайн их сургуулийн дотоод журам, AAUP зэрэг байгууллагын зарчим, нийтлэг практикт тулгуурлан зохицуулдаг. AAUP-ийн зөвлөмжид томилгоо (туршилтын хугацаа), тогтвортой ажиллагаа (tenure), халах (хангалттай шалтгаан, санхүүгийн хүндрэл) зэрэг процедурт

⁹ USA. American Association of University Professors (AAUP). *Recommended Institutional Regulations on Academic Freedom and Tenure*. Хандах: <https://www.aaup.org/report/recommended-institutional-regulations-academic-freedom-and-tenure>

		анхаардаг. Тогтвортой ажиллагаа нь ихэвчлэн профессорын зэрэглэлтэй холбоотой байдаг.
	Нийтлэг Их Сургуулийн Практик ба Гарын Авлага (Тойм) ¹⁰	Туслах профессор (Assistant Professor): Ихэвчлэн докторын зэрэгтэй, тогтвортой ажиллагааны замналд орж буй анхан шатны албан тушаал. Судалгаа, заах арга зүй, сургалт, нийгмийн үйлчилгээний чиглэлээр өөрийгөө нотлох туршилтын хугацаатай (ихэвчлэн 6-7 жил). Дэд профессор (Associate Professor): Туршилтын хугацааг амжилттай дуусгаж, тогтвортой ажиллагаа (tenure) авсан үеийн албан тушаал. Судалгаа, заах арга зүй, сургалт, нийгмийн үйлчилгээнд тогтсон нэр хүнд, амжилтыг шаарддаг. Профессор (Professor/Full Professor): Хамгийн дээд зэрэглэлийн албан тушаал. Судалгаа, заах арга зүй, сургалт, нийгмийн үйлчилгээнд тогтвортой өндөр амжилт, манлайлал, үндэсний болон олон улсын түвшинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал шаарддаг.
Их Британи	Лондоны Их Сургууль - Журам 3: Профессор ба Ридер ¹¹	Их Британид эрдмийн цол, албан тушаалыг (Багш, Ахлах багш, Ридер (дэд профессортой дүйх), Профессор) үндэсний нэгдсэн хуулиар бус, ихэвчлэн тухайн их сургуулийн дүрэм, журам, нийтлэг практикт тулгуурлан зохицуулдаг. Профессор (Professor): Хэвлэл, бүтээлч ажил, эрдмийн ажил, гүйцэтгэл, заах арга зүй, төсөл удирдах зэргээр дамжуулан тухайн салбарт үндэсний/олон улсын түвшинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн, онцгой хувь нэмэр оруулсан байх. Ридер (Reader): Хэвлэл, бүтээлч ажил, эрдмийн ажил, гүйцэтгэл, заах арга зүйгээр дамжуулан тухайн салбарт ахиц дэвшил гаргахад чухал хувь нэмэр оруулсан, ирээдүйтэй байх. (Энэ цолыг одоо зарим их сургуульд Ахлах багш эсвэл Дэд Профессортой нэгтгэсэн).
	Их сургуулийн нийтлэг практик (Тойм) ¹²	Багш (Lecturer): Ихэвчлэн докторын зэрэгтэй байх, их сургуулийн анхан шатны албан тушаал. Заах, судлах, оюутан, төсөл удирдах үүрэгтэй. АНУ-ын Туслах профессортой дүйцнэ. Ахлах багш (Senior Lecturer): Лектороос ахисан, судалгаа, заах арга зүй, оюутан болон төсөл удирдахад туршлагатай, хувь нэмэр оруулсныг илтгэнэ. АНУ-ын Дэд профессортой дүйцнэ. Профессор (Professor): Хамгийн дээд эрдмийн зэрэг. Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн, судалгаа, заах арга зүйн манлайлал, их сургууль болон эрдмийн хүрээлэлд оруулсан томоохон хувь нэмэрт үндэслэн олгоно.
ХБНГУ	Хойд Рейн-Вестфалийн Дээд боловсролын тухай хууль (HG NRW) ¹³	Германд эрдмийн байгууллагын албан тушаал, цолыг холбооны суурь хууль (түүхэнд HRG, одоо муж улсын хуулиуд - LHG) болон тухайн муж улсын дээд боловсролын хууль, мөн институцийн зохицуулалтаар (жишээ нь, Хабилитацийн журам) зохицуулдаг. Их Сургуулийн

¹⁰ USA. Synthesized from common university practices and handbooks (e.g., BU, PSU, UT System). Хандах: https://en.wikipedia.org/wiki/Academic_ranks_in_the_United_States (Summary)

¹¹ UK. University of London. *Regulation 3: Professors and Readers* (2017). Хандах:

https://www.london.ac.uk/sites/default/files/2017-10/Regulation3_Professors_and_Readers.pdf

¹² UK. Synthesized from common university practices and resources (e.g., DiscoverPhDs, Academic Positions, jobs.ac.uk). Хандах: <https://www.discoverphds.com/advice/doing/uk-academic-titles> (Example summary)

¹³ Germany. *Hochschulgesetz Nordrhein-Westfalen (HG NRW)*. Section 36. Хандах: https://www.th-koeln.de/mam/downloads/englisch/about/jobs/recruitment_requirements_for_professors.pdf (TH Köln summary based on HG NRW)

		профессор (Professor an Universitäten): Докторын зэргээс гадна нэмэлт эрдмийн амжилт (жишээ нь, дэд профессор, хабилизаци, эсвэл түүнтэй дүйцэхүйц судалгаа/мэргэжлийн туршлага) шаарддаг. Хэрэглээний Шинжлэх Ухааны Их Сургуулийн Профессор (Professor an Fachhochschulen/HAW): Шинжлэх ухааны үр дүн, судалгааны аргыг хэрэглэх, хөгжүүлэхэд нэмэлт амжилт гаргасан байхыг шаарддаг (ихэвчлэн 5 жилийн мэргэжлийн туршлага, үүнээс дор хаяж 3 жил нь академиас гадуур байх).
	Эрдмийн албан тушаалын шатлал, цолны нийтлэг шатлал (Тойм) ¹⁴	Профессор (Professor - W2/W3): Хамгийн дээд зэрэг. Ихэвчлэн Хабилизаци эсвэл түүнтэй дүйцэхүйц шалгуур (жишээ нь, амжилттай Залуу профессоровын үнэлгээ) шаарддаг. Дэд профессор (германы ангилал нь бэлтгэл, залуу профессор Juniorprofessor - W1): Бие даасан, хугацаатай албан тушаал (ихэвчлэн 6 жил), бүрэн профессоровын зэрэгт хүрэх шалгуур үе шат. Приватдоцент (Privatdozent - PD): Хабилизаци амжилттай хамгаалсны дараа олгодог цол, бие даан заах эрхийг (venia legendi) илтгэх боловч цалинтай профессоровын албан тушаал биш байж болно. Эрдэм шинжилгээний ажилтан (Wissenschaftlicher Mitarbeiter): Судалгаа/хичээл заах, ихэвчлэн докторын өмнөх эсвэл дараах, хугацаатай гэрээтэй.
Өмнөд Солонгос	Дээд Боловсролын Тухай Хууль ¹⁵	Өмнөд Солонгост эрдмийн цол, албан тушаалыг Дээд Боловсролын Тухай Хуулиар зохицуулж, их сургуулиудын дотоод журмаар нарийвчилдаг. Зүйл 14 (Багшлах бүрэлдэхүүн): Сургуулиуд боловсрол олгоход шаардлагатай багшлах бүрэлдэхүүнтэй байна. Багшлах бүрэлдэхүүнийг ерөнхийлөгч, захирал, профессор, дэд профессор, туслах профессор, багш гэж ангилна. Зүйл 15 (Үүрэг): Профессор, дэд профессор, туслах профессор нь заах, судлах замаар оюутнуудыг удирдаж, тэдний төлөвшилийг хөгжүүлнэ.
	Сөүлийн Үндэсний их сургуулийн багш нарын бодлого, журам, удирдамжийн тухай дүрэм ¹⁶	Ангилал (Зүйл 2): Үндсэн багш нарыг Профессор, Дэд Профессор, Туслах Профессор гэж ангилна. Шалгуур (Зүйл 4): Докторын зэрэг эсвэл түүнтэй дүйцэхүйц хүлээн зөвшөөрөгдсөн шалгуур/амжилтыг шаардана. Томилгоо (Зүйл 5): Гэрээний үндсэн дээр томилно. Хугацаа нь зэргээс хамаарна (Профессор: тэтгэврийн нас хүртэл эсвэл 6 жил хүртэл; Дэд профессор: 6 жил хүртэл; Туслах профессор: 4 жил хүртэл). Шинээр авах (Зүйл 9, 12, 14): Ихэвчлэн нээлттэй сонгон шалгаруулалтаар. Албан тушаалын цолыг туршлага, амжилтад үндэслэн олгоно. Их дээд, коллеж төгссөнөөс хойших туршлагын жил шаарддаг (Профессор: 14, Дэд: 9, Туслах: 4). Дахин томилох/Дэвших (Зүйл 21-26):

¹⁴ Germany. Synthesized from common practices and resources. Хандах: <https://academicpositions.com/career-advice/german-academic-job-titles-explained>

¹⁵ South Korea. *Higher Education Act* (Act No. 15948, 2018). Articles 14, 15, 16. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=49071&lang=ENG

¹⁶ South Korea. Seoul National University. *Regulations Governing Faculty Policies, Procedures, Guidelines of Seoul National University* (Regulations No. 1867, 2012, as amended). Articles 2, 4, 5, 9, 12, 14, 21-26. Хандах: <http://rule.snu.ac.kr/internationalRules/01.pdf>

		Гэрээний хугацаа дуусмагц үнэлгээнд үндэслэн дахин томилох эсвэл дээд зэрэгт дэвшүүлнэ.
ОХУ	Холбооны боловсролын тухай хууль (No. 273-FZ, 2012) / Засгийн Газрын Тогтоол / ШУДБЯ-ны тушаал ¹⁷	ОХУ-д эрдмийн цол (зэрэг) нь эрдмийн зэрэг (Шинжлэх ухааны кандидат, Шинжлэх ухааны доктор) болон эрдмийн албан тушаалаас (ассистент, ахлах багш, доцент, профессор) ялгаатай. Цолыг Дээд Аттестатчиллын Комисс (ВАК) эсвэл заримдаа их сургуулиуд өөрсдөө тодорхой шалгуур (зэрэг, албан тушаал, туршлага, судалгааны бүтээл г.м) үндэслэн олгодог. Доцент (Доцент) цол: Ихэвчлэн Шинжлэх ухааны кандидатын зэрэгтэй, доцентын албан тушаалд тодорхой хугацаанд ажилласан (жишээ нь, 2 жил), багшлах/эрдэм шинжилгээний туршлагатай (жишээ нь, 5 жил), сурах бичиг/эрдэм шинжилгээний бүтээл туурвисан байх шаардлагатай. Профессор (Профессор) цол: Ихэвчлэн Шинжлэх ухааны докторын зэрэгтэй, профессорын албан тушаалд ажилласан, илүү урт хугацааны багшлах/эрдэм шинжилгээний туршлагатай (жишээ нь, 10 жил), томоохон сурах бичиг/монограф бичсэн, докторант удирдсан, ихэвчлэн өмнө нь доцентын цолтой байх шаардлагатай.
БНХАУ (China)	БНХАУ-ын Дээд боловсролын тухай хууль (1998) ¹⁸	Хятадад эрдмийн цолыг Дээд Боловсролын Тухай Хууль зэрэг үндэсний хуулиар тодорхойлж, Боловсролын Яам болон их сургуулиудын томилгоо, дэвшүүлэх журмаар нарийвчилдаг. Зүйл 47: Дээд боловсролын байгууллагын багш нарын мэргэжлийн цолыг жагсаасан: Дадлагажигч багш (助教), Багш (讲师), Дэд профессор (副教授), Профессор (教授). Зүйл 48: Багш нарт тавигдах ерөнхий шаардлагатай (үзэл суртал, ёс суртахуун, ихэвчлэн магистр/докторын зэрэгтэй байх, заах чадвар). Цол тус бүрд тавигдах нарийвчилсан шаардлагыг (туршлага, судалгааны үр дүн) ихэвчлэн улсын удирдамжид үндэслэн Боловсролын Яам эсвэл их сургуулиуд гаргадаг.
	Эрдмийн албан тушаал, цолны нийтлэг шатлал (Тойм)¹⁹	Дадлагажигч багш (助教 - Zhùjiào): Анхан шатны албан тушаал, ихэвчлэн шинэхэн магистр эсвэл докторын зэрэгтэй багш байна. Багш (讲师 - Jiǎngshī): Заах чадвар, зарим судалгааны үр дүн шаарддаг, ихэвчлэн Дадлагажигч багшаар хэдэн жил ажилласан эсвэл докторын зэрэг хамгаалсан төгсөгчид томилогддог. Дэд профессор (副教授 - Fùjiàoshòu): Судалгаа (судалгааны бүтээл, төсөл) болон заах арга зүйд амжилт гаргасан байхыг шаарддаг, ихэвчлэн багшийн албан тушаалд ажилласаны дараа дэвшинэ. Профессор (教授 - Jiàoshòu): Эрдмийн албан тушаалын зэрэглэлийн дээд ангилал, онцгой амжилт, судалгааны чиглэлээр үндэсний болон олон улсад хүлээн

¹⁷ Russia. Synthesized from *Federal Law on Education in the Russian Federation* (No. 273-FZ, 2012) and subordinate regulations. Хандах: <https://www.vsu.ru/en/study/rus-ac-degrees.html>

¹⁸ China. *Higher Education Law of the People's Republic of China* (1998). Articles 47, 48. Хандах: http://en.moe.gov.cn/documents/laws_policies/201506/t20150626_191386.html

¹⁹ Хятад. Synthesized from common practices and resources. Хандах: <https://www.k12academics.com/Higher%20Education%20Worldwide/Higher%20Education%20in%20China/academic-ranks-china>

		зөвшөөрөгдсөн байдал, заах арга зүйд оруулсан томоохон хувь нэмэр, ихэвчлэн манлайлах үүрэг шаарддаг.
--	--	---

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар.

Улс орнуудын “**эрдмийн цол**” (academic title & academic position)-ны талаарх ойлголт, хэрэглээ нь зохицуулалтын хэлбэрээс хамаарч ялгаатай байна. Тухайлбал, эрдмийн зэрэг, цолыг олгох хэлбэрээр бие даасан болон хосолсон зохицуулалттай АНУ, Их Британи, Герман, Өмнөд Солонгос зэрэг улс орнуудад эрдмийн цол (профессор, дэд профессор) нь их дээд сургууль, шинжлэх ухааны байгууллагуудад албан тушаалын карьерын шатлал нь болж байна.

Төвлөрсөн зохицуулалттай ОХУ, Хятадад албан ёсны цол хэлбэрээр олгож байна. Харин манайд хосолсон зохицуулалттай улс орнуудтай ижилхэн эрдмийн цол болон их сургууль, эрдэм шинжилгээний байгууллагын албан тушаалын зэрэглэлийг илэрхийлэх хосолмол хэлбэрээр зохицуулагдсан байна.

Судалгаанаас үзэхэд улс орнуудад “эрдмийн зэрэг” болон “боловсролын зэрэг” гэсэн нэр томъёоны ялгааг хууль тогтоомжид тусгайлан заагаагүй, ерөнхийд нь “академик зэрэг” (academic degree) гэж нэрлэх бөгөөд дээд боловсролын байгууллагаас эрдмийн (академик) хөтөлбөрийг амжилттай дүүргэсэн суралцагчдад олгодог мэргэшлийн нотолгоог илэрхийлж байна.

Харин “эрдмийн цол” (academic title & academic position) нь тухайн судлаач, багшийн эрдэм шинжилгээний туршлага, судалгааны ажлын чанар, багшлах ур чадварт тулгуурлан олгодог академик нэр хүнд, албан тушаалын зэрэг дэвийг илтгэж байна.

Насан туршийн хэлбэрээр олгож байгаа хүндэт цол (Honorary Titles), шагналыг улс орнууд мөн ашиглаж байна.

Тухайлбал, Их Британид Хүндэт доктор (Honorary Doctor), Эмерат профессор (Emeritus Professor), Хүндэт судлаач (Honorary Fellow) гэсэн цолтой бол АНУ-д Хүндэт доктор (Honorary Doctor), Эмерат профессор (Emeritus Professor) цолыг их сургуулиуд олгодог байна. Харин манай умард, өмнөд хөршид Академич (Academician) Хүндэт профессор (Honorary Professor) зэрэг шинжлэх ухаанд онцгой бүтээл, хувь нэмэр оруулсан болон дэмжсэн хүнд зориулсан дээд хэргэм, цол олгодог байна.

Хүснэгт 5: Эрдмийн зэрэг, цолыг хууль, журамд тодорхойлсон байдлын харьцуулсан хүснэгт

Д/д	Улсын нэр	Эрдмийн зэрэг	Эрдмийн цол
1	АНУ	<p>1001-р зүйл. АНУ-ын коллеж, их сургууль нь бакалаврын зэрэг эсвэл түүнээс дээш сургалт явуулж, зэрэг олгох эрхтэй²⁰...</p> <p><i>АНУ-ын хууль №20 (20 US Code § 1001)</i></p> <p>668.2-р зүйл. Боловсролын зэргийн түвшин (Credential level): Энэ нь "Боловсролын байгууллагаас тухайн хөтөлбөрийг дүүргэсэн оюутанд олгодог эрдмийн зэргийн түвшин юм.</p> <p>Бакалаврын түвшинд: "Бакалаврын гэрчилгээ эсвэл диплом, хамтарсан зэрэг (associate degree), бакалаврын зэрэг (bachelor's degree), бакалаврын дараах гэрчилгээ (post-baccalaureate certificate);</p> <p>Магистр, докторын түвшинд: магистрын зэрэг (master's degree), докторын зэрэг (doctoral degree), анхны мэргэжлийн зэрэг (first-professional degree, жишээлбэл: анагаах ухааны доктор — MD, шүдний эмчийн доктор — DDS, эрх зүйн доктор — JD), мөн төгсөлтийн гэрчилгээ (graduate certificate) зэрэг хамаарна."²¹</p> <p><i>АНУ-ын Холбооны журам (Code of Federal Regulations, 34 CFR § 668.2)</i></p>	<p>Профессорын албан тушаал нь дараах дөрвөн түвшинд хуваагдана:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Багш (Instructor) – Туслах профессор (Assistant Professor) – Дэд профессор (Associate Professor) – Профессор (Professor) <p>Эдгээр албан тушаал нь их сургуулийн үндсэн багш нарын бүрэлдэхүүнд хамаарна.</p> <p><i>(Калифорнийн их сургуулийн академик боловсон хүчний гарын авлага- Academic Personnel Manual (APM) 220)²²</i></p>
2	Их Британи	<p>Их Британид эрдмийн зэрэг нь “Боловсролын зэрэглэлийн хүрээ” (<i>Frameworks for Higher Education Qualifications, FHEQ</i>)-ээр зохицуулагддаг. FHEQ нь дараах таван үндсэн түвшнийг тодорхойлдог:</p> <p>Түвшин 4: Дээд боловсролын гэрчилгээ (Certificate of Higher Education, CertHE)</p> <p>Түвшин 5: Дээд боловсролын диплом (Diploma of Higher Education, DipHE), Суурь зэрэг (Foundation Degree)</p> <p>Түвшин 6: Бакалаврын зэрэг (Bachelor's Degree)</p> <p>Түвшин 7: Магистрын зэрэг (Master's Degree), Интеграцчилсан магистрын зэрэг (Integrated Master's Degree)</p>	<p>Тус журамд эрдмийн цол, албан тушаалуудыг дараах байдлаар тодорхойлсон байна:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Багш (Lecturer): Сургалт, судалгааны үндсэн үүрэгтэй. – Ахлах багш (Senior Lecturer): Сургалт, судалгаанд ахисан түвшний оролцоотой. – Дэд профессор (Reader): Судалгааны чиглэлээр өндөр түвшний амжилттай. – Профессор (Professor): Судалгаа, сургалт, манлайллын чиглэлээр онцгой амжилт гаргасан. <p>Эдгээр цол, албан тушаалын тодорхойлолт, үүрэг, хариуцлагыг их сургуулийн "Statutes" баримт бичигт тусгасан байдаг.</p>

²⁰ АНУ: 20 US Code § 1001. Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/20/1001#:~:text=>.

²¹ АНУ: Code of Federal Regulations, 34 CFR § 668.2. Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-34/subtitle-B/chapter-VI/part-668/subpart-A/section-668.2>

²² АНУ: Academic Personnel Manual (APM) 2206 Хандах: https://www.ucop.edu/academic-personnel-programs/_files/apm/apm-220.pdf

		<p>Түвшин 8: Докторын зэрэг (Doctoral Degree, жишээ нь: PhD, DPhil)²³</p> <p>А. Эрх зүйн үндэслэл: Их сургууль нь дээд докторын зэргийг холбогдох журамд нийцүүлэн олгож болно...</p> <p>Дээд докторын зэргийг тухайн нэр дэвшигчийн хэвлүүлсэн бүтээл болон/эсвэл онцгой сайн судалгааны бүтээлийг үнэлэн олгоно.</p> <p>(Дээд докторын зэрэг олгох журам-Ordinances and Regulations: Higher Doctorates, 2023)²⁴</p>	<p>(Манчестрийн их сургуулийн “Академик цол дэвшүүлэх бодлого ба журам”- Academic Promotions Policy and Procedures)²⁵</p>
3	Герман	<p>70-р зүйл. “докторын зэрэг” (Dr.) нь бие даан, системтэй, шинжлэх ухаанд суурилсан, шинэлэг судалгаа хийсэн эрдэмтний чадамжийг нотлох зэрэг юм. Тухайн судалгааны чиглэлээс шалтгаалан нэмэлт тэмдэглэгээг хэрэглэнэ: Тухайлбал, Dr. iur. / jur. – Хууль зүй, Dr. oec. – Эдийн засаг, Dr.-Ing. – Инженер Dr. rer. nat. – Байгалийн ухаан, Dr. med. vet. – Анагаах ухаан, Dr. phil. – Хүмүүнлэг, нийгмийн шинжлэх ухаан гэх мэт.</p> <p>Харин тодорхой мэргэжлийн чиглэлд хамтарсан “Doctor of Philosophy” (Ph.D.) зэрэг олгож болно.</p> <p>Докторын зэрэг олгох үйл явцын нарийвчилсан зохицуулалтыг тусгай журам (Promotionsordnung)²⁶-аар тодорхойлно.</p> <p>71-р зүйл. Хабилизаци (Habilitation) нь докторын зэргийн дараах бие даасан судалгааны чадамжийг нотлох, профессор болох дараагийн шатны академик зэрэглэл юм. Хабилизацийн зэргийг олгох нарийвчилсан зохицуулалтыг “Habitationsordnung” буюу тусгай журмаар зохицуулна.</p> <p>(Хамбург мужийн дээд боловсролын тухай хууль)</p>	<p>44-р зүйл. Профессорын албан тушаалд томилогдохын тулд төрийн албаны нийтлэг шаардлагыг хангахаас гадна их, дээд сургуулийн боловсролтой, сургалт явуулах чадвартай, шинжлэх ухааны судалгааны өндөр түвшний чадамжтай, ихэвчлэн докторын зэрэгтэй байх шаардлагатай. Мөн тухайн албан тушаалын онцлогоос хамааран нэмэлт эрдэм шинжилгээний бүтээл, Wos, Scopus эсвэл практик туршлага шаардагдаж болно.²⁷</p> <p>47-р зүйл: Дэд профессор (Juniorprofessor)-ын албан тушаалд</p> <p>томилогдохын тулд дээд боловсролтой, сургалтын ур чадвартай, чанартай докторын зэрэг хамгаалсан байх шаардлагатай бөгөөд докторын сургалт болон шинжлэх ухааны салбарт ажилласан хугацаа нь нийтдээ зургаан жилээс (анагаахын салбарт есөн жилээс) багагүй байх ёстой. Судалгааны өгүүллийн чанар, ирээдүйн боломжийг ч давхар харгалзан үздэг.</p> <p>(Дээд боловсролын ерөнхий хууль-Hochschulrahmengesetz – HRG)</p>
4	Өмнөд Солонгос	<p>90-р зүйл. Эрдмийн зэрэг нь бакалавр, магистр, доктор, хүндэт доктор гэсэн дөрвөн төрөлд хуваагддаг бөгөөд</p>	<p>14-р зүйл. Сургуулиудад томилогдох сургуулийн багш нарыг (1)-д заасан ерөнхийлөгч, деканаас</p>

²³ Их Британи. Frameworks for Higher Education Qualifications, FHEQ. Хандах: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/quality-code/the-frameworks-for-higher-education-qualifications-of-uk-degree-awarding-bodies-2024.pdf?sfvrsn=3562b281_11

²⁴ Их Британи. Ordinances and Regulations: Higher Doctorates. (2023) Хандах: <https://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=206753>

²⁵ Их Британи. Academic Promotions Policy and Procedures. (2024). Хандах: <https://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=74240>

²⁶ Герман. Doctoral regulation (2024). Хандах: https://www.law-school.de/fileadmin/content/0_general_downloads/rechtsgrundlagen/Promotionsordnung_02.pdf

²⁷ Герман. Higher Education Framework Act (HRG). Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/hrsg/_44.html

		эрдмийн зэрэг олгохтой холбоотой нарийвчилсан журмыг тус тусад нь тогтооно. ²⁸ (Сөүлийн Үндэсний Их сургуулийн дүрэм)	гадна профессор, дэд профессор, туслах профессор гэж ангилна. ²⁹ (Дээд боловсролын тухай хууль)
5	ОХУ	72-р зүйл. ...Кандидат болон докторын зэрэг хамгаалах үйл явц, тэдгээрт хяналт тавих журам, мөн аспирантурын хүрээнд боловсон хүчин бэлтгэх журам зэргийг ОХУ-ын Засгийн газар тогтооно. ³⁰ (ОХУ-ын Боловсролын тухай хууль) 1-р зүйл. Эрдмийн зэрэг олгох журмаар шинжлэх ухааны дэд доктор (кандидат наук)-ын зэрэг болон шинжлэх ухааны доктор (доктор наук)-ын зэрэг (цаашид “эрдмийн зэрэг” гэх)-ийг олгох журам, ...эрдмийн зэргээс хасах, сэргээх, гомдлыг хэлэлцэх журмыг... тогтооно. ³¹ 3-р зүйл. Докторын зэрэг нь диссертацийн зөвлөлөөс тухайн нэр дэвшигчийн олон нийтийн өмнө судалгааны бүтээлээ хэрхэн хамгаалсныг үндэслэн, түүний өмнө нь авсан кандидатын зэргийг харгалзан олгоно. 4-р зүйл. Дэд докторын зэрэг нь диссертацийн зөвлөлөөс шинжлэх ухааны кандидатын зэрэгтэй нэр дэвшигч өөрийн диссертацийг олон нийтийн өмнө амжилттай хамгаалсны үндсэн дээр олгогдоно. (Эрдмийн зэрэг олгох журам)	1-р зүйл. Энэхүү журмаар дэд профессор, профессорын эрдмийн цол /цаашид эрдмийн цол гэх/ олгох журам, үүнд эрдмийн цол олгох шалгуур, тавигдах шаардлага, эрдмийн цол олгохтой холбоотой гомдлыг хянан шийдвэрлэх, цолыг хасах, нөхөн сэргээх үндэслэл, журмыг тогтооно. ³² (Эрдмийн цол олгох журам) Академич: тус цолыг зөвхөн ОХУ-ын ШУА (РАН)-аас шинжлэх ухааны өндөр түвшний бүтээл туурвисан эрдэмтэнд олгодог. ³³
6	Хятад	2-р зүйл. Төр нь зэрэг олгох тогтолцоог хэрэгжүүлнэ. Эрдмийн зэрэг нь академик зэрэг, мэргэжлийн зэрэг болон бусад төрлийг оролцуулан бакалавр, магистр, докторын зэрэг гэж ангилагдах бөгөөд эрдмийн зэрэг, мэргэжлийн зэргийг үндэслэн олгоно. ³⁴ (БНХАУ-ын Эрдмийн зэргийн тухай хууль- Law of the People's Republic of China on Academic Degrees)	47-р зүйл. Их, дээд сургуулиуд дараах багшийн албан тушаалын шатлалыг хэрэгжүүлдэг: – Туслах багш (助教) – Ахлах багш (讲师) – Дэд профессор (副教授) – Профессор (教授)

²⁸ Өмнөд Солонгос. Seoul National University Charter. 90-р зүйл. Хандах: <https://n9.cl/wtlfd>

²⁹ Өмнөд Солонгос. Хандах: Higher education act. [2017]. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42696&lang=ENG

³⁰ ОХУ. The Law of the Russian Federation on Education (2012) [2025]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/0756c3991bfc73c05224a6128decc86bb0881129/

³¹ ОХУ. Degree awarding procedures (2013) [2024]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_152458/8ec0e26195993d57a36a55b21f2a885226aca9f6/

³² ОХУ. On the Procedure for Awarding Academic Titles (2013) [2023]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_155510/

³³ ОХУ. Charter of the Russian Academy of Sciences, IV. Procedure and conditions for the election of members of the Academy and foreign members of the Academy (20214). Хандах: <https://www.ras.ru/about/rascharter/memberelection.aspx>

³⁴ Хятад. Law of the People's Republic of China on Academic Degrees. (2025). Хандах: <https://www.chinalawtranslate.com/en/degrees-law/>

			<p>Эдгээр албан тушаалд томилогдохын тулд багш нь тодорхой боловсролын зэрэг, мэргэжлийн чадвар, судалгааны туршлага зэрэг шаардлагыг хангах ёстой.³⁵</p> <p>(Дээд боловсролын тухай хууль)</p> <p>Академич: Энэ цолыг Хятадын ШУА (CAS), Хятадын Инженерийн Академи (CAE) тус тус олгож, Төрийн зөвлөл батламжилдаг.³⁶</p>
7	Монгол	<p>Дээд боловсролын тухай хууль: 4.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:</p> <p>4.1.1."ахисан түвшний сургалт" гэж магистрын болон докторын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг;</p> <p>21.6.Магистрын зэрэг хамгаалуулах зөвлөлийг тухайн дээд боловсролын сургалтын байгууллагын дотоод журмаар зохицуулах ба докторын зэрэг хамгаалуулах зөвлөлийн бүрэлдэхүүн болон дүрмийг боловсролын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.³⁷</p> <p>(Дээд боловсролын тухай хууль)</p> <p>15.1.Шинжлэх ухаан, технологийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараах эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>15.1.21.шинжлэх ухааны докторын зэрэг хамгаалах, олгох журмыг батлах;³⁸</p> <p>(Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль)</p>	<p>МУИС, АШУИС, ШУТИС зэрэг их дээд сургуулиуд нь эрдмийн зэрэг, цол олгох журмуудтай.</p> <p>15.4.Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын багшийн албан тушаал нь профессор, дэд профессор, ахлах багш, багш, дадлагажигч багшийн зэрэглэлтэй байна.</p> <p>(Дээд боловсролын тухай хууль)</p> <p>1.2. Эрдэм шинжилгээний бүтээл туурвисан болон энэхүү нийтлэг шаардлагыг хангасан багш, судлаачдад тухайн их сургуулийн дэд профессор, профессор цолыг олгоно.</p> <p>1.3. Дэд профессор, профессор цолыг их сургуулийн Эрдмийн зөвлөлөөс олгох бөгөөд албан ёсны болон бусад ёслол хүндэтгэлийн үйл ажиллагаанд хэрэглэнэ.</p> <p>("Дэд профессор, профессор цол олгоход баримтлах нийтлэг шаардлага" Боловсролын яамны 2024 оны төсөл)</p> <p>Академич: Тус хэргэмийг Монгол Улсын ШУА-ын Их чуулганаар академичаар сонгогдсон эрдэмтэнд Монгол улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар хүртээдэг.³⁹</p>

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

³⁵ Хятад. Higher Education Law of the People's Republic of China. (2007) [2018]. Хандах:

http://en.moe.gov.cn/documents/laws_policies/201506/t20150626_191386.html

³⁶ Хятад. Constitution of the Chinese Academy of Sciences (2019). Хандах: https://www.cas.cn/zj/yk/201410/t20141017_4225627.shtml

³⁷ Монгол Улс: Дээд боловсролын тухай хууль (2023). Хандах: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759959041191>

³⁸ Монгол Улс: Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль (2024). Хандах: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140710245891>

³⁹ Монгол Улс. Шинжлэх ухааны академийн эрх зүйн байдлын тухай хууль (1996 [2024]). Хандах: <https://legalinfo.mn/mn/detail/93>

ХОЁР.ЭРДМИЙН ЗЭРЭГ, ЦОЛ ОЛГОХ ҮЙЛ ЯВЦ, ЭРХ БҮХИЙ БАЙГУУЛЛАГУУД

Судалгааны энэ хэсэгт ОХУ, Хятад, АНУ, Их Британи, Герман, Өмнөд Солонгос зэрэг улсын эрдмийн зэрэг, цол олгох эрх бүхий байгууллагууд, олгох үйл явц, тэдгээрийн хяналт, хамтын ажиллагааны талаар холбогдох хууль, журмын хүрээнд харьцуулан судлав.

2.1.Эрдмийн зэрэг олгох үйл явц, эрх бүхий байгууллага, тавигдах шалгуур

Эрдмийн зэрэг олгож буй процедур нь эрх зүйн бүл, боловсролын уламжлал, төрийн оролцооны түвшин, академик соёл зэргээс хамаарч харилцан адилгүй зохицуулалттай байна. Тэдгээр ялгаатай болоод төсөөтэй шинж байдлыг эрх бүхий байгууллага, тус байгууллагад тавигдах шалгуур, үйл явц болон хяналт, хамтын ажиллагааны хүрээнд авч үзье.

- **Эрх бүхий байгууллагууд:** Бие даасан зохицуулалттай орнууд болох АНУ, Их Британид эрдмийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллагууд нь магадлан итгэмжлэгдсэн, сургалт, судалгааны үйл ажиллагаа эрхлэх шаардлага хангасан дээд боловсролын байгууллага буюу их, дээд сургуулиуд байдаг. Харин төвлөрсөн зохицуулалттай ОХУ, Хятад Улсад эрдмийн зэрэг, цол олгох зөвшөөрөл бүхий чанарын баталгаажуулалтын агентлагууд хяналт тавина. Энэ эрх нь Засгийн газрын боловсролын асуудал эрхэлсэн төв байгууллагуудын оролцоотойгоор хянагддаг бөгөөд төвлөрсөн хэлбэртэй (жишээлбэл, ОХУ-д Дээд аттестатчиллын комисс; Хятад Улсад Төрийн зөвлөлийн Зэрэг олгох комисс) байна. Энд хосолсон зохицуулалттай улс орнууд буюу Герман, Өмнөд Солонгос зэрэг улсад Их сургуулиуд эрдмийн зэргийг өөрсдийн эрх мэдлийн хүрээнд, холбогдох дүрэм, журмын хүрээнд олгодог ч шинжлэх ухааны түвшний зэрэг, цол (Habilitation)-ыг Шинжлэх ухааны, Боловсролын асуудал эрхэлсэн төв байгууллагын хяналттай олгодог байна.
- **Эрх бүхий байгууллагад тавигдах шалгуур:** Барууны улс орнуудад (АНУ, Герман, Их Британи) их сургуулиуд магадлан итгэмжлэлийн тогтолцоонд суурилсан шалгуураар үйл ажиллагаагаа зохицуулдаг. Харин ОХУ, Хятад, Өмнөд Солонгос, Монголд магадлан итгэмжлэлээс тэргүүнд боловсролын салбарт мөрдөх нэгдсэн, төвлөрсөн стандарт шаардлагыг биелүүлэх ёстой.
- **Эрдмийн зэрэг, цол олгох үйл явц:** АНУ, Их Британи, Герман, Өмнөд Солонгос зэрэг улсуудад их сургуулиуд өөрийн дотоод дүрэм журмаар бие даасан байдлаар үйл ажиллагаа явуулдаг бол ОХУ, Хятад зэрэг орнуудад төвлөрсөн удирдамжийн хүрээнд засгийн газрын болон төв байгууллагуудын шууд зохицуулалтаар явагддаг байна. Ийнхүү улс орнуудын эрдмийн зэрэг олгох тогтолцоог харьцуулан үзэхэд түүхэн уламжлал, хууль эрх зүйн орчин, дээд боловсролын бодлого нь тус бүрийн онцлог шийдлүүдийг тодорхойлдог байна.
- **Хяналт:** Судалгаанд хамруулсан улс орнуудад чанарын баталгаажуулалт болон олон улсын хамтын ажиллагаа нийтлэг чухал байна. Мөн ихэнх улс орнууд олон улсын магадлан итгэмжлэлийн байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллах, гишүүнчлэлтэй байх чиг хандлагатай (Жишээ нь Хятад – APQN, INQAАНЕ; Өмнөд Солонгос – KAVE, KUAI; Их Британи – ENQA, ENIC гэх мэт) байна.
- **Хамтын ажиллагаа:** Эрдмийн зэргийг гадаадад олгосон тохиолдолд тухайн улсад хэрхэн хүлээн зөвшөөрч, ашиглуулах нь олон улсын гэрээ, үндэсний бодлого,

институцийн шийдвэр гаргалтын уялдаа холбоонд тулгуурладаг. Энэхүү тогтолцоо нь гурван түвшний хамтын ажиллагааны бүтэцтэй байна. Тухайлбал:

1. *Олон улсын түвшин:* Гадаад дипломыг хүлээн зөвшөөрөхөд улс орнууд Лисабоны конвенц (1997), ЮНЕСКО-ийн Дэлхий дахины конвенц (2019) зэрэг эрх зүйн суурь баримт бичигт нэгдэн орж, гишүүн орнуудтай итгэлцэлд суурилсан үнэлгээ, мэдээллийн солилцоо явуулдаг. Германы KMK (Kultusministerkonferenz), Их Британийн UK ENIC (UK National Information Centre for Global Qualifications and Skills), Хятадын болон Өмнөд Солонгосын боловсролын төвүүд нь ENIC/NARIC (European Network of Information Centres/National Academic Recognition Information Centre), INQAAHE (International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education), APQN (Asia-Pacific Quality Network) зэрэг сүлжээнд гишүүнчлэлтэйгээр оролцдог. Эдгээр баримт бичгүүд нь олон улсын оюутан, судлаач, мэргэжилтнүүдийн шилжилт хөдөлгөөнийг дэмжих суурь үндэс болж байна.
2. *Үндэсний түвшин:* Боловсролын яам, үнэлгээний агентлагууд, магадлан итгэмжлэлийн байгууллагууд хамтран гадаад дипломыг баталгаажуулах, бүртгэх, үнэлэх үүргийг хуваарилан гүйцэтгэдэг. Жишээ нь:
 - a. АНУ: DoE (Department of Education), CHEA (Council for Higher Education Accreditation), NACES (National Association of Credential Evaluation Services), AICE (Association of International Credential Evaluators) хоорондын итгэлцлийн тогтолцоо.
 - b. Өмнөд Солонгос: KARIC (Korea Academic Recognition Information Center), KCUE (Korean Council for University Education), KUAL (Korean University Accreditation Institute) зэрэг байгууллагууд яамтай гэрээгээр хамтран ажилладаг.
 - c. Хятад: Гадаадад суралцагсдын үйлчилгээний төв албан ёсны үнэлгээ хийдэг.
 Үндэсний түвшинд олон талт оролцоонд суурилсан хариуцлага хуваарилалт, уялдаа холбоо чухал байна.
3. *Институцийн түвшин:* Их сургуулиуд нь гадаадын докторын зэргийг хүлээн зөвшөөрөх, профессорын томилгоо хийх эрх мэдэлтэй байна. Тухайлбал,
 - a. АНУ, Их Британи, Өмнөд Солонгос зэрэгт томилгоог сургуулийн дотоод журмаар шийддэг.
 - b. ОХУ, Хятадад төвлөрсөн байгууллага (ВАК, Боловсролын яам) гэрчилгээ олгож, дараа нь сургуулиуд ашигладаг байна.
 Энэ нь төр, боловсролын байгууллага, үнэлгээний агентлагууд хамтран ажиллах замаар чанартай, уян хатан, баталгаатай механизмыг бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 6: Эрдмийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллага ба эрх олгох шалгуурын харьцуулалт

Улс	Эрдмийн зэргийн төрөл, түвшин	Зэрэг олгох үйл явц ба эрх бүхий байгууллага	Үндсэн шаардлага	Холбогдох хууль тогтоомж
-----	-------------------------------	--	------------------	--------------------------

АНУ	Бакалавр, Магистр, Доктор (Bachelor's, Master's, Doctor's)	Дээд боловсролын байгууллага (Institution of Higher Education) олгоно. Байгууллага нь муж улсын хуулиар эрхтэй, үндэсний хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн агентлагаар магадлан итгэмжлэгдсэн байх ёстой. Боловсролын Нарийн бичгийн дарга (Secretary of Education) магадлан итгэмжлэх агентлагуудыг хүлээн зөвшөөрнө.	Байгууллага: Муж улсын хуулиар эрхтэй, магадлан итгэмжлэгдсэн, төрийн өмчийн эсвэл ашгийн бус байх. Горилогч: Бүрэн дунд боловсролтой байх.	Дээд боловсролын тухай хууль 1965 ⁴⁰
Их Британи	Суурь зэрэг (Level 5), Бакалавр (Level 6), Сургалтын магистр (Level 7), Эрдэм шинжилгээний магистр/доктор (Level 7/8)	Оюутны Алба (Office for Students - OfS) нь бүртгэлтэй дээд боловсролын байгууллагад (provider) зэрэг олгох эрх (DAPs) олгодог. Шинэ болон бүрэн эрх гэсэн төрөлтэй. Чанарын агентлаг (QAA) зөвлөгөө өгдөг.	Байгууллага: OfS-д бүртгэлтэй, бүртгэлийн нөхцөл (чанар, стандарт, санхүү г.м.) хангасан байх. Бүрэн эрх авахад 3+ жил үйл ажиллагаа явуулсан байх.	Дээд боловсрол болон судалгааны ажлын тухай хууль 2017 ⁴¹ , Англи дахь дээд боловсролын салбарт хяналт тавих Оюутны алба (OfS)-ын зохицуулалтын хүрээ ⁴²
ХБНГУ	Бакалавр, Магистр, Доктор (Bachelor, Master, Doktorgrad), Диплом (Diplom - хуучин), Улсын шалгалт (Staatsprüfung - зарим мэргэжлээр)	Их сургууль (Universitäten), Хэрэглээний ШУ-ны ИС (Fachhochschulen - FH/UAS), Урлаг/Хөгжмийн ИС (Kunst-/Musikhochschulen) олгоно. Мужийн (Länder) дээд боловсролын хуулиар	Байгууллага: Муж улсын хуулиар зөвшөөрөгдсөн, хөтөлбөр нь магадлан итгэмжлэгдсэн байх. Горилогч (Доктор): Магистр эсвэл түүнтэй дүйцэх зэрэгтэй байх.	Мужийн дээд боловсролын тухай хууль ⁴³ , Мужийн БШУС нарын бага хурлын баримт бичиг ⁴⁴ , Магадлан итгэмжлэлийн

⁴⁰ АНУ. Higher Education Act of 1965 (1965 [2025]). Хандах: [https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=\(title:20%20section:1001%20edition:prelim\)%20OR%20\(granuleid:USC-prelim-title20-section1001\)&f=treesort&edition=prelim&num=0&jumpTo=true](https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=(title:20%20section:1001%20edition:prelim)%20OR%20(granuleid:USC-prelim-title20-section1001)&f=treesort&edition=prelim&num=0&jumpTo=true)

⁴¹ Их Британи. Higher Education and Research Act (2017). Хандах: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/contents>

⁴² Их Британи. Office for Students Regulatory framework for higher education in England (Updated regularly). Хандах: <https://www.officeforstudents.org.uk/publications/regulatory-framework-for-higher-education-in-england/>

⁴³ Герман. Länder Higher Education Acts (Hochschulgesetze der Länder) (Varies by state, enacted/amended regularly). General overview Хандах: https://www.hrk.de/uploads/media/GERMAN_HIGHER_EDUCATION_SYSTEM.pdf

⁴⁴ Герман. Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder (KMK) Agreements and Resolutions (Various dates). Хандах: <https://www.kmk.org>

		(Hochschulgesetze) зохицуулагдана. Хөтөлбөрүүд Магадлан Итгэмжлэлийн Зөвлөл (Accreditation Council)-өөр магадлан итгэмжлэгдэнэ.		зөвлөлийн дүрмүүд ⁴⁵
БНСУ	Бакалавр, Магистр, Доктор, Хүндэт доктор (Bachelor's, Master's, Doctor's, Honorary Doctor's)	Их сургууль, коллеж зэрэг дээд боловсролын байгууллага олгоно. Боловсролын сайд (Minister of Education) сургуулийн дүрмийг баталж, хяналт тавина. Солонгосын Их Сургуулийн Боловсролын Зөвлөл (KCUE), Коллежийн Боловсролын Зөвлөл (KCCE) үнэлгээ хийж болно.	Байгууллага: Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон нөхцөл, Боловсролын сайдын стандартыг хангасан байх. Горилогч: Хуульд заасан сургалтын хугацаа, кредит, шалгалт, диплом/диссертацийн шаардлагыг хангасан байх.	Дээд боловсролын тухай хууль ⁴⁶ , Боловсролын ерөнхий хууль ⁴⁷
ОХУ	Бакалавриат, Специалитет, Магистратур, Аспирантур (Кандидат наук), Докторантур (Доктор наук) (Bachelor's, Specialist, Master's, Candidate of Sciences - Ph.D. equiv., Doctor of Sciences)	Боловсролын үйл ажиллагаа эрхлэх лицензтэй, төрийн магадлан итгэмжлэл (государственная аккредитация) авсан боловсролын байгууллага олгоно. Рособрудзор (Холбооны Боловсрол, ШУ-ны Хяналтын Алба) лиценз, магадлан итгэмжлэл олгож, хяналт тавина. Эрдмийн зэргийг (Кандидат, Доктор) ВАК (Дээд Аттестатчиллын Комисс) батална.	Байгууллага: Лицензтэй, хөтөлбөр нь Холбооны Улсын Боловсролын Стандарт (ФГОС)-д нийцэж, төрийн магадлан итгэмжлэл авсан байх. Горилогч: Холбогдох түвшний боловсрол эзэмшиж, ФГОС-ын шаардлагыг хангасан байх. Эрдмийн зэрэгт диссертаци хамгаалсан байх.	ОХУ-ын боловсролын тухай холбооны хууль ⁴⁸ , ЗГ-ын тогтоол, Рособрудкор-ын дүрэм, журмууд ⁴⁹

⁴⁵ Герман. Accreditation Council (Akkreditierungsrat) Rules and regulations (Updated regularly). Хандах: <https://www.akkreditierungsrat.de>

⁴⁶ Өмнөд Солонгос. Higher Education Act (Act No. 15948, last amended 2018). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=49071&lang=ENG

⁴⁷ Өмнөд Солонгос. Framework Act on Education (Enacted/amended various dates). (Note: This is a foundational law referenced by the Higher Education Act).

⁴⁸ ОХУ. Federal Law No. 273-FZ "On Education in the Russian Federation" (2012). Хандах: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/

⁴⁹ ОХУ. Federal Service for Supervision in Education and Science (Rosobrnadzor) Normative documents and regulations (Various dates). Хандах: <https://obrnadzor.gov.ru/>

БНХАУ	Бакалавр, Магистр, Доктор (Эрдэм шинжилгээний ба Мэргэжлийн) (Bachelor's, Master's, Doctor's - Academic & Professional)	Эрдмийн зэрэг олгох эрх (degree-conferring qualifications) авсан дээд сургууль, ШУ-ны судалгааны хүрээлэн (degree-conferring entity) олгоно. Төрийн Зөвлөлийн Эрдмийн Зэргийн Хороо (State Council Degree Commission) улсын хэмжээнд удирдана. Мужийн Эрдмийн Зэргийн Хороод (Provincial-level degree commissions) бүс нутагтаа удирдана. Байгууллага дотроо Эрдмийн Зэргийн Үнэлгээний Хороо (degree evaluation committee) ажиллана.	Байгууллага: Социалист боловсролын чиг шугамыг баримталж, шаардлагатай нөөцтэй, холбогдох эрхийг авсан байх. Гориллогч: БНХАУ-ын иргэн, улс төрийн шаардлага хангасан, холбогдох сургалт, кредит, эрдмийн ажил, ёс зүйн шаардлагыг хангасан байх.	БНХАУ-ын Эрдмийн зэргийн тухай хууль (2024) ⁵⁰ , БСЯ-ны дүрэм, журмууд ⁵¹ [FN12]
-------	---	---	---	--

2.1.1. Улс орнуудын эрдмийн зэрэг олгох зохицуулалт, тэдгээрийн онцлог

АНУ, Их Британи, Өмнөд Солонгос, Герман, ОХУ, Хятад Улс дахь эрдмийн зэрэг, цол олгох үйл явцыг тэдгээр улсын эрх зүйн орчны хүрээнд тодруулан авч үзье.

2.1.1.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

Эрх бүхий байгууллагуудад тавих шалгуур: АНУ-ын 1965 оны Дээд боловсролын тухай хуульд⁵² зааснаар бакалавр, магистр, докторын зэрэг олгох эрх нь Боловсролын департамент (Department of Education) болон Дээд Боловсролын Магадлан Итгэмжлэлийн Зөвлөл (Council for Higher Education Accreditation, CHEA)-өөр хүлээн зөвшөөрөгдсөн магадлан итгэмжлэлийн байгууллагаар магадлан итгэмжлэгдсэн **их сургуулиудын** үндсэн эрхэд хамаарна. Харин их сургуулиудыг байгуулах, зэрэг олгох эрхийг тухайн муж улсуудын хууль тогтоомж, засаг, захиргаанаас олгодог байна. АНУ-д дээд боловсролын байгууллага нь тухайн муж улсын зөвшөөрөл (license) авснаар эрх зүйн хувьд зэрэг олгох боломжтой бөгөөд үүний дараа чанарын баталгааг магадлан итгэмжлэлээр хангадаг тогтолцоотой байна.

АНУ-ын Боловсролын департамент нь их, дээд сургуульд зэрэг олгох эрхийг шууд олгодоггүй ч, түүний чанарын баталгаажилтыг нь үнэлэн дүгнэдэг магадлан итгэмжлэлийн байгууллагуудыг нь хүлээн зөвшөөрөх замаар хууль, стандарт, бодлогын хэрэгжилтийг ханган дэмждэг байна (U.S. Department of Education, 2025).

⁵⁰ Хятад. Degrees Law of the People's Republic of China (2024). Хандах: <https://www.chinalawtranslate.com/en/degrees-law/>

⁵¹ People's Republic of China. Ministry of Education Regulations (Various dates). Хандах: <http://en.moe.gov.cn/>

⁵² АНУ: 1965 оны АНУ-ын Дээд боловсролын тухай хууль...

Магадлан итгэмжлэл нь их, дээд сургууль тухайн эрдмийн зэрэг (бакалавр, магистр, доктор) олгох эрх бүхий байгууллага мөн эсэхийг тодорхойлох үндсэн шалгуурын тогтолцоо бөгөөд боловсролын байгууллагын магадлан итгэмжлэлийн асуудлыг Холбооны журам (34 CFR §602.16)⁵³-аар зохицуулдаг. Тус журамд зааснаар эрдмийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллага нь сургалтын хөтөлбөрийн чанар, багшлах бүрэлдэхүүний мэргэжлийн түвшин, санхүүгийн тогтвортой байдал, суралцагчдын амжилт, эрдмийн зэрэг олгох бүтцийн үндэслэл, үнэлгээ, дотоод хяналтын механизм зэрэг үндсэн шалгуурыг хангасан байх ёстой.

Эдгээр шалгуурын дагуу **магадлан итгэмжлэгдсэн** байгууллага нь **эрдмийн зэрэг олгох эрхтэй** бөгөөд магадлан итгэмжлэл нь тэдгээрийн олгосон зэргийг олон нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдөх баталгаа болно. Энэ нь АНУ-ын боловсролын үнэлгээний үндэсний зөвлөлүүд нь зөвхөн магадлан итгэмжлэгдсэн сургуулийн төгсөгчдийг мэргэжлийн шалгалтад оруулдаг журмаар хэрэгжиж байна. Ингэснээр сургуулиудын олгосон зэргийн чанарын баталгаа хангагдана. Ихэнх магадлан итгэмжлэлийн байгууллагууд (жишээ нь, MSCHE, WSCUC, NECHE гэх мэт) их сургууль, коллежуудыг 5–10 жил тутамд дээр дурдсан бүх шалгуурын дагуу дахин магадлан итгэмжилнэ.

Хяналт: Магадлан итгэмжлэлийн агентлагууд нь бие даан ажиллах боловч тэднийг АНУ-ын Боловсролын департамент (DOE) болон Дээд боловсролын магадлан итгэмжлэлийн зөвлөл (CHEA) зэрэг байгууллагууд нь зохих шалгууруудыг үндэслэн хүлээн зөвшөөрдөг. Холбооны Боловсролын департамент нь магадлан итгэмжлэгчийг албан ёсоор зөвшөөрөхдөө (recognition) тухайн байгууллагын стандарт, үйл ажиллагаа нь төрийн бодлогод нийцэж буй эсэхийг нягтлах замаар үйл ажиллагааны уялдаа холбоог зохицуулж баталгаажуулна. Ингэснээр зөвшөөрөгдсөн магадлан итгэмжлэгчээр итгэмжлэгдсэн сургуулийн оюутнуудад Холбооны засгийн газраас сургалтын тэтгэлэг, зээл авах эрх нээгдэнэ. Энэ нь шууд бус арга хэлбэрээр бүх сургууль чанарын хяналтад хамрагдах нөхцөлийг бүрдүүлж байгаа юм. Дээд боловсролын магадлан итгэмжлэлийн зөвлөл (CHEA) нь хараат бус байгууллага бөгөөд магадлан итгэмжлэгчдийн чанар, бүрэн эрхт байдалд салбар дотроос нь үнэлгээ өгч, зөвлөмж гаргадаг. Тэгэхээр АНУ-д муж улсын засаг захиргаа, холбооны Боловсролын департамент, хөндлөнгийн (хувийн болон төрийн бус) магадлан итгэмжлэгч гэсэн “гурван талт” зохицуулалтаар дээд боловсролын чанарт хяналт тавьдаг байна.

Хамтын ажиллагааны зохицуулалт: АНУ-ын дээд боловсролын чанарын тогтолцоо нь засгийн газар, хувийн байгууллагуудын хамтын оролцоотой явагддаг онцлогтой. Муж улсын түвшинд их сургуулиудын үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрөл, зарим талаар хяналт (жишээлбэл, үйл ажиллагааны тайлан гаргах г.м) хэлбэрээр зохицуулдаг. Холбооны түвшинд Боловсролын департамент нь магадлан итгэмжлэгчдийг хянах замаар (тодорхой хугацаанд магадлан итгэмжлэгчдийг дахин үнэлж, жагсаалт шинэчилдэг) чанарын дундын хяналт тавина. Магадлан итгэмжлэлийн байгууллагууд нь хоорондоо сүлжээнд нэгдэж (CHEA-гаар дамжуулан) туршлага солилцох, стандартуудыг хөгжүүлэхэд хамтран ажилладаг. (U.S. Department of Education, 2025)

⁵³ АНУ: Code of Federal Regulation 34 CFR 602.16. Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-34/subtitle-B/chapter-VI/part-602>

2.1.1.2. Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс

Их Британийн хэмжээнд эрдмийн зэрэг олгох эрхийг Хааны Зөвлөлийн шийдвэрээр олгоно. Гэхдээ үүнээс өмнө эхлээд тухайн сургуулийг Чанарын баталгааны агентлаг (Quality Assurance Agency, QAA) зэрэг байгууллагууд нарийн шалгаж үнэлээд, засгийн газарт зөвлөмж саналаа гаргасан байх шаардлагатай байдаг байна (QAA, 2025). Өөрөөр хэлбэл, хууль эрх зүйн үндэс нь хааны зарлигаар буюу Парламентын акт байдлаар тогтоогдож, хэрэгжихдээ мэргэжлийн байгууллагын үнэлгээтэй уялддаг онцлогтой.

Их Британид их, дээд сургуулиудыг суурь зэрэг олгох эрхтэй (FDAP-Foundation degree awarding powers), сургалтын зэрэг олгох эрхтэй (TDAP-Taught degree awarding powers), судалгааны зэрэг олгох эрхтэй (RDAP-Research degree awarding powers) гэж ангилдаг. (QAA, 2025). Өнөөдрийн байдлаар их, дээд сургуулиудад зэрэг олгох эрх олгох, түдгэлзүүлэх, цуцлах эрх мэдэл нь Их Британи дахь Хааны Зөвлөл (Privy Council)-өөс гадна 2017 оны “Дээд боловсрол ба судалгааны тухай хууль”⁵⁴-ийн шинэ зохицуулалтаар “Английн оюутны алба” (Office for Students, OfS)-д бас олгогдсон байна.

Эрх зүйн гол зохицуулалтууд нь Боловсролын суурь хууль, 1992 оны “Ахисан түвшний ба Дээд боловсролын тухай хууль”, 2017 оны “Дээд боловсрол ба судалгааны тухай хууль” юм.

Эрх бүхий байгууллагуудад тавих шалгуур: Их Британид бакалавраас дээш зэрэг олгох эрх авахыг хүссэн байгууллага нь сургалт, чанарын удирдлагын тогтолцооны туршлага сайтай, дотоод чанарын баталгаажуулалт сайн хийгддэг байх ёстой. Засгийн газраас гаргасан журамд үүнтэй холбоотойгоор хангавал зохих тодорхой шалгуур болзлуудын жагсаалтыг гаргасан байдаг. Жишээлбэл, Английн хувьд зэрэг олгох эрх авахыг хүсэгч байгууллага нь хамгийн багадаа 4 жилийн хугацаанд дээд боловсролын түвшний хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлсэн, суралцагчийн тоо нь 1,000-аас дээш, тогтвортой санхүүжилттэй, чанарын баталгаажуулалтын дотоод системтэй байх гэх мэт шалгууруудыг хангасан байхыг тусгажээ (QAA, 2018). Мөн “Их сургууль”-ийн эрх авах (university title авах) болзол нь ерөнхийдөө сургалтын (бакалавр, магистрын) зэрэг олгох эрх (TDAP) болон судалгааны түвшний зэрэг олгох эрх (RDAP)-тэй байх, тодорхой хэмжээний оюутны тоо (жишээлбэл, Шотланд, Уэльст 4,000-аас дээш оюутантай, багадаа 5 чиглэлээр сургалт явуулдаг байх) гэх зэрэг нэмэлт шалгууруудтай байна (QAA, 2018). Эдгээр шалгуурыг хангасан эсэхийг Чанарын баталгааны агентлаг болон бусад холбогдох мэргэжилтнүүдийн баг газар дээр нь очиж шалган гаргасан дүгнэлтийг үндэслэн Хааны Зөвлөл (эсвэл Английн Оюутны алба) эцсийн шийдвэрийг гаргадаг тогтолцоотой байна.

Магадлан итгэмжлэлийн бүтэц, чанарын хяналт: Их Британид “магадлан итгэмжлэл”-ийг “чанарын баталгаажуулалт” (quality assurance) гэж нэрлэнэ. Тиймээс үүнийг үндэсний хэмжээнд Чанарын баталгааны агентлаг нь хариуцаж ирсэн байдаг. Хэдийгээр энэ нь хуульчилсан статустай биш ч салбарын хамтын ажиллагааны байгууллага хэлбэрээр байгуулагдаж, их, дээд сургуулиудын сургалтын чанарын хөндлөнгийн үнэлгээг хийх үндсэн үүргийг хүлээж иржээ (QAA, 2018). Чанарын баталгааны агентлаг нь 2018 оноос “Чанарын байгууллага” (Designated Quality Body) гэсэн статустай болж, “Оюутны алба”-тай гэрээний үндсэн дээр хамтран ажиллаж байгаад 2023 онд энэхүү гэрээгээ цуцалсан ч Шотланд,

⁵⁴ Их Британи. 2017 оны “Дээд боловсрол ба судалгааны тухай хууль”

Уэльс, Хойд Ирландын хувьд чанарын хөндлөнгийн үнэлгээг энэхүү Чанарын баталгааны агентлаг нь үргэлжлүүлэн хийхээр болсон байна (WONKE, 2025). Их Британийн чанарын хяналтын систем нь хөндлөнгийн үнэлгээ, өөрийн үнэлгээ, оюутны санал оролцоог хослуулсан, тодорхой үе давтамжтай хэрэгждэг үйл ажиллагааны цогц юм (QAA, 2018).

Эрдмийн зэрэг олголтын баталгаажуулалт: Их Британид эрдмийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллагын олгосон бакалавр, магистр, докторын зэрэг нь улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн гэж үзнэ. Зэрэг олгох эрх олгох шатанд чанарын шалгалт хийгддэг тул дараа нь тухайн сургуулийн олгосон зэргийг давхар баталгаажуулах төв байгууллага байдаггүй. Их Британи нь Боловсролын зэрэг, дипломын хавсралтын хүлээн зөвшөөрөлтийн хувьд ENIC-NARIC⁵⁵ сүлжээний хүрээнд идэвхтэй ажилладаг. Их Британийн Мэдээллийн төвүүдийн Европын сүлжээ-UK ENIC (хуучнаар Их Британийн Үндэсний эрдмийн зэрэг баталгаажуулалтын мэдээллийн төв-NARIC) нь гадаадын боловсролын баримт бичгийг Их Британид дүйцүүлэн үнэлэх үйлчилгээ үзүүлнэ.

Хамтын ажиллагааны зохицуулалт: Их Британид дээд боловсролын чанарын баталгаажуулалт нь олон талт түншлэлээр хэрэгжинэ. Английн хувьд Оюутны алба (OfS) нь шинээр байгуулагдах болон үйл ажиллагаа явуулж буй хувийн институцуудыг бүртгэх, шаардлага тавих (жишээ нь, оюутны сурлагын үр дүн, сургалтын чанарын шалгуур) үүрэгтэй болж, энэ чиглэлээр Чанарын баталгааны агентлагтай хамтран ажиллаж байна (QAA, 2018). Шотланд, Уэльс, Хойд Ирландад бол Засгийн газрын санхүүжилтийн байгууллагууд, их сургуулиудын холбоод, оюутны төлөөлөлтэй хамтарсан олон зүйл хөтөлбөр, санаачилгуудыг (жишээ нь Шотландын “Сайжруулах сэдэв” хөтөлбөр) хэрэгжүүлж байна. (QAA, 2018). Их Британи нь олон улсын хэмжээнд Европын дээд боловсролын бүсийн (Bologna Process) гишүүн орон тул сургалтын хөтөлбөрийн зэрэглэл, кредитийн тогтолцоог Европтой нийцүүлэх, чанарын баталгааны ENQA сүлжээнд идэвхтэй гишүүнчлэлтэй улс юм.

2.1.1.3.Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Өмнөд Солонгос Улс нь Дээд боловсролын тухай хууль (1997; [2021]) болон холбогдох дүрэм, журамд дээд боловсролын байгууллагын зэрэг олгох эрхийг зохицуулсан байдаг. Дээд боловсролын тухай хуулийн 4-р зүйлд⁵⁶ зааснаар, төрийн бус этгээд (жишээ нь, хувийн байгууллага) их сургууль байгуулахыг хүсвэл барилга байгууламж, тоног төхөөрөмжийн талаар ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон нөхцөлүүдийг хангаж, Боловсролын сайдын зөвшөөрөл авах шаардлагатай. Их сургууль байгуулах, зэрэг олгох эрх авахын тулд эхлээд хуулийн дагуу байгуулагдах зөвшөөрөл авч, улсын бүртгэл, лицензийг хангасан байх нь эрх зүйн үндэс болдог байна. Үүний зэрэгцээ эрдмийн зэрэг олгох нэгж болохын тулд тухайн сургуульд багшлах хүчний хангалт, сургалтын төлөвлөгөө, санхүүгийн тогтвортой байдал зэрэг үзүүлэлтээр төрөөс тогтоосон суурь шалгуурыг хангасан байх шаардлагатай. Жишээлбэл, их сургуулийн түвшинд багш нарын цалингийн сан, судалгааны орчин, бүтэн цагийн багш нарын хувь гэх мэт тодорхой тоон шалгуур байдаг ба эдгээрийг хангаж байж Боловсролын яамнаас үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл авдаг.⁵⁷

⁵⁵ ENIC-NARIC- Мэдээллийн төвүүдийн Европын сүлжээ-Үндэсний эрдмийн зэрэг баталгаажуулалтын мэдээллийн төв - European Network of Information Centres/National Academic Recognition Information Centre)

⁵⁶ Өмнөд Солонгос. Higher Education Act (2017). Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42696&lang=ENG&utm

⁵⁷ Мөн тэнд

Эрдмийн зэрэг олголтын баталгаажуулалт: Өмнөд Солонгост эрдмийн зэрэг (бакалавр, магистр, доктор) олгох эрх нь их сургууль, коллежийн үндсэн эрхэд багтах боловч энэ эрхээ эдлэх, хэрэгжүүлэх үйл явцыг нь мэргэжлийн хяналт, чанарын үнэлгээгээр баталгаажуулдаг системтэй. Тухайлбал, магистр, докторын зэргийг тухайн нэг их сургууль өөрийн албан ёсоор зөвшөөрөл авсан хөтөлбөр, чиглэлээр олгох ёстой. Боловсролын яамны дэргэдэх Боловсролын төлөвлөлт, үнэлгээний төв (Korean Educational Development Institute, KEDI) болон Сургалтын хөтөлбөрийн судалгааны төвүүд нь их сургуулиудын хөтөлбөрийн чанарт хяналт тавьж, тодорхой мэргэжлийн зөвлөлүүд дипломын ажлыг дахин хянах явдал бий. Гэхдээ энэ талаар баримтлах ерөнхий зарчим бол магадлан итгэмжлэгдсэн сургуулийн олгосон зэргийг төр хүлээн зөвшөөрдөг явдал юм (KARIC, 2025).

Магадлан итгэмжлэлийн бүтэц, чанарын хяналт: Өмнөд Солонгосын дээд боловсролын чанарын баталгаажуулалтыг хэрэгжүүлэх тогтолцоонд магадлан итгэмжлэл (аккредитаци) чухал байр суурь эзэлдэг. 2011 оноос Өмнөд Солонгос Улс их, дээд сургуулиудад магадлан итгэмжлэл хийх үндэсний тогтолцоог нэвтрүүлсэн бөгөөд Дээд боловсролын байгууллагуудын зөвлөл (KCUE)-ийн дэргэд 2009 онд байгуулагдсан Их сургуулиудын магадлан итгэмжлэлийн хүрээлэн (KUAI) нь их сургуулиудад институцийн магадлан итгэмжлэл хийх үндсэн агентлагаар томилогдсон байдаг. Харин коллежуудын хувьд тусгайлсан Коллежийн боловсролын зөвлөл (KCCE) ажиллаж, дэргэдэх Мэргэжлийн дээд боловсролын магадлан итгэмжлэлийн зөвлөл (KAVE) нь коллежуудыг магадлан итгэмжлэх чиг үүрэгтэй. (KARIC, 2025) Эдгээр байгууллагуудыг Боловсролын яамнаас тодорхой шалгуураар албан ёсоор зөвшөөрөн томилдог ба Дээд боловсролын тухай хуулийн 11.2-т “Боловсролын сайдын томилсон байгууллага нь их, дээд сургууль, коллежийн нийт удирдлага, сургалтын үйл ажиллагааг хүсэлтийн дагуу үнэлж, гэрчилгээжүүлж болно”⁵⁸ хэмээн зааж, магадлан итгэмжлэл хийх байгууллагыг сургууль, шинжлэх ухааны байгууллагын зөвлөл, холбоо байж болохыг тодорхойлсон байдаг.

Хамтын ажиллагааны зохицуулалт: Өмнөд Солонгосын дээд боловсролын чанарын тогтолцоонд төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа ихээхэн чухал үүрэгтэй. Боловсролын яам нь хууль, бодлогын хүрээнд ерөнхий чиглэл, шаардлагыг тогтоож, түүнийг хэрэгжүүлэх нарийн үйл явцыг Өмнөд Солонгосын Их сургуулиудын зөвлөл (KCUE) гэх зэрэг байгууллагад итгэмжлэн гүйцэтгүүлдэг байна (KARIC, 2025). Магадлан итгэмжлэлийн агентлагууд нь үйл ажиллагаагаа харилцан уялдуулах, үнэлгээний аргачлалаа хөгжүүлэх чиглэлээр Боловсролын яамтай нягт хамтран ажиллах бөгөөд яамнаас тэдгээр агентлагуудын хүний нөөцийн чадавхад өндөр шалгуур, шаардлага тавина (жишээлбэл, үнэлгээ хийж буй хороо нь зөвхөн их сургуулийн профессорууд төдийгүй аж үйлдвэрийн төлөөлөл, мэргэжилтнүүдийг оролцуулахыг шаардах гэх мэт).

2.1.1.4.Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Германы хувьд эрдмийн зэрэг олгох асуудлыг Холбооны түвшний дээд боловсролын тухай ерөнхий хууль (Hochschulrahmengesetz, HRG) болон муж улсын дээд боловсролын тухай хуулиуд, тухайлбал Хамбург мужийн дээд боловсролын тухай хууль (Hamburgisches Hochschulgesetz, HmbHG)-аар зохицуулдаг. Холбооны түвшний дээд боловсролын тухай

⁵⁸ Өмнөд Солонгос. Higher Education Act (2017). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42696&lang=ENG&utm

ерөнхий хууль (18, 44, 47 -р зүйл)⁵⁹ нь холбооны хэмжээнд ерөнхий зарчим, зохицуулалтын хүрээг тогтоодог, харин бодит эрх мэдэл, нарийвчилсан журам нь муж бүрийн дээд боловсролын хууль (жишээлбэл, HmbHG), их сургуулиудын дотоод журмаар зохицуулагдана.

Судалгаанд Хамбург мужийн эрдмийн зэрэг, цол олгох зохицуулалтыг дэлгэрэнгүй авч үзсэн болно.

Хамбург мужийн дээд боловсролын тухай хуулийн 67-71-р зүйлд⁶⁰ эрдмийн зэрэг, цол олгохтой холбоотой харилцааг (үүнд: их дээд сургуулийн зэрэг болон докторын зэрэг, хабилизаци-профессор болох түвшин, германд олгогдсон зэрэг, гадаадын академик зэрэг, мэргэжлийн зарим зэрэг олгох асуудал болон зарим шалгалтын талаар) зохицуулсан. Хуулийн 70-р зүйлд⁶¹ тодорхойлсноор “докторын зэрэг” нь судлаачийн бие даан, системтэйгээр шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалгаа гүйцэтгэх, шинэлэг мэдлэг бүтээх, эрдэм шинжилгээний өндөр түвшний чадамжийг нотолж буй академик шалгуурт суурилсан зэрэглэл юм. Докторын зэрэг нь тухайн судлаачийн бие даасан, системтэй, шинжлэх ухаанд суурилсан судалгааны чадамжийг нотолдог академик зэрэглэл бөгөөд судалгааны шинэ мэдлэг бүтээсэн, шинжлэх ухааны түвшний диссертац болон аман хамгаалалт (Disputation)-ын үндсэн дээр олгогдоно. Тус зэрэгт хамрагдах нийтлэг шаардлага нь магистрын зэрэгтэй байх ба өргөдөл гаргагчийн шинжлэх ухааны судалгааны чадварыг тухайн их сургууль өөрөө шалган үнэлдэг. Докторант нь их сургуулийн бүртгэлтэй судлаач байх ёстой бөгөөд тэдэнд зориулсан тусгай судалгааны хөтөлбөр (Doktorandenkolleg) ажиллуулдаг нь шинжлэх ухааны боловсон хүчнийг бэлтгэх бодлоготой уялддаг. Германы Шинжлэх Ухааны Зөвлөл (Wissenschaftsrat)-ийн үнэлгээ, эсвэл эрх бүхий байгууллагын тогтоосон хэлбэрээр нотлох боломжтой. Энэхүү эрхийг хугацаатай, нөхцөлтэй, шаардлага бүхий хэлбэрээр олгож болно. Докторын зэрэг олгох эрхийн үнэлгээг 8 жил тутамд буюу эрх дуусахаас өмнө дахин үнэлнэ. Хамбургийн Сенатын танхим нь уг эрхийг олгох зохицуулалт, шалгуур, үнэлгээний зарчим зэргийг тусгай тогтоол (Rechtsverordnung)-оор тодорхойлох эрхтэй.

Мөн хэрэглээний шинжлэх ухааны чиглэлийн сургууль (HAW Hamburg) нь онцгой судалгааны чадамж нотолсон тохиолдолд хязгаарлагдмал хүрээнд докторын зэрэг олгох эрх авах боломжтой бөгөөд энэ нь хөндлөнгийн үнэлгээ, жишээлбэл Wissenschaftsrat-ын дүгнэлт дээр үндэслэнэ. Үүнээс гадна, их сургуулиуд HAW Hamburg-тай хамтран кооператив докторын хөтөлбөр хэрэгжүүлж, удирдлага ба шалгалтад хоёр талын багш нар тэгш эрхтэй оролцоно.

Докторын зэрэглэлээс дээш түвшний эрдмийн шалгуур болох хабилизаци (Habilitation) нь бие даасан судалгаа, шинжлэх ухааны өндөр түвшний бүтээлээр нотлогдож, профессорын албан тушаалд дэвших үндэс болдог. Хабилизацид хамрагдах үндсэн шалгуур нь докторын зэрэгтэй байх хэдий ч онцгой тохиолдолд энэ шаардлагыг уян хатан

⁵⁹ Герман. Hamburgisches Hochschulgesetz, HmbHG (2001). Хандах: <https://www.landesrecht-hamburg.de/bsha/document/jlr-HSchulGHArAhmen>

⁶⁰ Герман. Hamburgisches Hochschulgesetz, HmbHG (2001). Хандах: <https://www.landesrecht-hamburg.de/bsha/document/jlr-HSchulGHArAhmen>

⁶¹ Мөн тэнд

үзэх боломжтой. Хабилитацийн үйл явцыг тусгай журмаар (Habilitationsordnung) зохицуулдаг бөгөөд диссертац, эсвэл нийтлэгдсэн бүтээлүүдээр нотлогдоно.

Хяналт: Эрдмийн зэрэг олгох үйл явц нь их сургуулийн дотоод хяналтын тогтолцоонд хамрагдах бөгөөд тухайн сургуулийн захиргаа, факультетийн зөвлөл зэрэг байгууллагууд хяналт тавина.

Хамтын ажиллагаа: Хамбург мужийн их сургуулиуд нь хэрэглээний шинжлэх ухааны их сургуулиудтай хамтран кооператив докторын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг. Үүнд хоёр сургуулийн багш нар хамтран удирдлага, шалгалтад оролцдог.

Эдгээр зохицуулалтаас харахад Германд эрдмийн зэрэг, цол нь хууль эрх зүйн хүрээнд хамгаалагдсан, өндөр чанарын шалгуур бүхий, институцийн болон салбарын баталгаатай тогтолцоонд суурилсан байна.

2.1.1.5.Оросын Холбооны Улс

ОХУ-д эрдмийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллагад их сургууль, академи, институт, шинжлэх ухааны судалгааны байгууллагууд орж байна. Гэхдээ Москвагийн Улсын Их Сургууль, Санкт-Петербургийн Улсын Их Сургууль гэх зэрэг зарим байгууллагууд нь хуулиар олгогдсон бие даан эрдмийн зэрэг олгох эрхтэй байхад бусад ихэнх байгууллага нь Дээд Аттестатчиллын Комиссын (ВАК) хяналт дор эрдмийн зэрэг олгох зохицуулалттай (K12 academics, n.d.).

ОХУ-ын 2012 оны 273-ФЗ дугаар хууль⁶² “Оросын Холбооны Улсын Боловсролын тухай” (шинэчлэн найруулсан) нь дээд боловсролын байгууллагын үйл ажиллагаа, сургалтын стандарт, магадлан итгэмжлэл, зэрэг олгох эрхийг бүхэлд нь зохицуулсан суурь хууль бөгөөд тус хуулиар, их, дээд сургууль, коллеж байгуулахдаа эхлээд холбогдох тусгай зөвшөөрөл (лиценз) авч, улмаар сургалтын хөтөлбөрүүдээ улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрүүлэхийн тулд улсын магадлан итгэмжлэл хийлгүүлэх шаардлагатай байдаг.

Байгууллагад тавигдах шаардлага, шалгуур: Улсын магадлан итгэмжлэлийг ОХУ-д Боловсрол, шинжлэх ухааны хяналтын холбооны алба (Рособрнадзор) гүйцэтгэдэг бөгөөд тус алба нь шууд Холбооны яамны харьяанд ажилладаг хяналтын байгууллага юм. Магадлан итгэмжлэл нь 6 жил хүртэлх хугацаатай олгогддог бөгөөд хугацаа дуусахаас өмнө сургууль дахин үнэлгээнд орж, сунгуулах хүсэлт гаргах боломжтой байдаг. Магадлан итгэмжлэлийн явцад Холбооны Улсын боловсролын стандарт (ФГОС)-ыг хангаж байгаа эсэх, оюутны мэдлэгийн чанар, багш нарын зэрэглэлийн шаардлага хангасан эсэхийг шинжээчдийн баг газар дээр нь очиж шалгадаг. Ингэхдээ төгсөгчдийн төгсөлтийн ажил хамгаалалт, улсын шалгалтын үр дүнг хүртэл хөндлөнгөөс шалгах явдал ч байдаг. Магадлан итгэмжлэлд тэнцсэн хөтөлбөр, сургуулиудын жагсаалтыг Рособрнадзор албан ёсоор нийтэлдэг ба тухайн сургуулийн диплом дээр “улсын жишиг боловсролын баримт бичиг” гэсэн тамга дарж олгох эрхтэй болдог.

Төрийн гэрчилгээ, диплом олгох шалгуур, үйл ажиллагааны процедурыг ОХУ-ын Засгийн газраас батална. Улмаар их сургууль, академи, институтийн **Төрийн магадлан итгэмжлэлийг** нь ОХУ-ын Засгийн газрын тогтоолоор баталсан гэрчилгээжүүлэлтийн

⁶² ОХУ. The Law of the Russian Federation on Education (2012) [2025]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/0756c3991bfc73c05224a6128decc86bb0881129/

үндсэн дээр хийнэ. Төрийн магадлан итгэмжлэлээр дээд боловсролын байгууллагын статусыг тогтоож, улсын боловсролын диплом гэрчилгээ олгох эрхийг өгнө. Дээд боловсролын байгууллагууд нь мөн олон нийтийн магадлан итгэмжлэлээр орж болно. Дээд болон ахисан түвшний боловсролын чанарын хяналтыг Төрийн гэрчилгээжүүлэлтийн алба болон дээд мэргэжлийн боловсролын хяналт хариуцсан засгийн газрын албад хийнэ. Төрийн магадлан итгэмжлэл бүхий (төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын аль алиных нь) дээд боловсролын байгууллагууд нь Төрийн албаны үнэлгээний шалгалтад (хамгийн багадаа 5 жил тутамд) орно.

Эрдмийн зэрэг олгох зохицуулалт: Их сургуульд судалгааны зэрэг олгох үйл явц нь төвлөрсөн Дээд аттестатчиллын комисс (Высшая аттестационная комиссия, ВАК)-ын хяналт дор явагддаг ба 2013 онд Засгийн газрын 842 дугаар тогтоолоор баталсан “Эрдмийн зэрэг олгох журам”-д⁶³ докторын (кандидат наук, доктор наук) зэрэг хамгаалуулах үйл явцыг нарийвчлан тогтоосон. Тухайлбал, докторын ажлыг зөвхөн ВАК-ийн зөвшөөрлөөр байгуулсан Диссертацийн зөвлөл бүхий их сургууль, хүрээлэн дээр хамгаалж, зөвлөлийн гишүүд нууц санал хураалтаар шийдвэр гаргадаг. Энэ зөвлөлийн шийдвэрийг ВАК хянаж, эцэст нь тухайн хүнд эрдмийн зэрэг олгох тухай тушаалыг ВАК-ийн шийдвэрээр гарган, улсын гэрчилгээг нь олгодог.

ВАК нь ОХУ-ын Шинжлэх ухаан, дээд боловсролын яамны дэргэд үйл ажиллагаа явуулдаг ба үүрэг нь Диссертацийн зөвлөлүүдийг зохицуулах, эрдмийн зэрэг олгох талаарх журам, шаардлагыг тогтоох, хамгаалсан диссертацид үндэслэн кандидат ба докторын зэрэг олгох зэрэг юм.

Сүүлийн жилүүдэд ОХУ зарим тэргүүлэх их сургуулиудад ВАК-ийн хяналтаас гадуур өөрийн диссертацийн зөвлөлөөр докторын зэрэг олгох эрхийг туршилтаар олгож эхэлсэн. 2016-2019 онд Москвагийн Улсын Их Сургууль, Санкт-Петербургийн Улсын Их Сургууль зэрэг ~29 байгууллагад өөрийнхөөрөө эрдмийн зэрэг олгох эрхийг өгсөн бөгөөд эдгээр байгууллагын шийдвэрийг ВАК албан ёсоор баталгаажуулах шаардлагагүй болгосон. Гэвч шинжлэх ухааны хүрээний зарим хүмүүс энэ төвлөрлийг сааруулах бодлого нь чанарт ялгаа үүсгэнэ гэж болгоомжилж байна.

Хамтын ажиллагааны зохицуулалт: ОХУ-ын дээд боловсролын систем нь дотооддоо төвлөрсөн ч гадаад хамтын ажиллагаанд нээлттэй байдлыг хадгалдаг. ОХУ 2003 онд Болоны үйл явцад нэгдэж, Европын дээд боловсролын бүсийн зарчим, зэрэглэл, кредитийн тогтолцоог нэвтрүүлэх, хүлээн зөвшөөрөх чиглэлээр ажилласан (2022 оны байдлаар гарсан улс төрийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж цаашид Болоны үйл явцаас гарах талаар хэлэлцэж эхэлсэн). Гадаад улсын их сургуулийн дипломын хүлээн зөвшөөрөлт ОХУ-д сайн зохицуулагдсан байдаг. Тухайлбал, 2010 онд ОХУ нь Лиссабоны конвенц-д нэгдэж, гишүүн орнуудын боловсролын баримт бичгийг харилцан хүлээн зөвшөөрдөг болсон. Үүний дагуу ОХУ-ын Үндэсний магадлан итгэмжлэлийн агентлаг (NIC буюу National Information Center) нь гадаадад эзэмшсэн боловсролын зэрэг, мэргэжлийг Орост албан ёсоор зөвшөөрөх үйлчилгээг хариуцдаг. Томоохон их сургуулиуд (тухайлбал, Казаны Холбооны Их Сургууль зэрэг) тусгай зөвшөөрлийн дагуу өөрсдөө гадаад дипломыг дүйцүүлэх үйл

⁶³ ОХУ. Degree awarding procedures (2013) [2024]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_152458/8ec0e26195993d57a36a55b21f2a885226aca9f6/

ажиллагаа явуулж эхэлсэн бөгөөд энэ нь 273-ФЗ хуулийн 107-р зүйлд⁶⁴ тусгасан эрхийн хүрээнд явагдаж байна. Мөн ОХУ дотооддоо мэргэжлийн холбоодын хамтын оролцоог нэмэх бодлого баримталж, зарим салбарын (эмнэлэг, инженер гэх мэт) улсын шалгалтын комисст салбарын мэргэжлийн байгууллагын төлөөлөл оролцохыг нэмэгдүүлж байна. Гадаадын магадлан итгэмжлэлийн байгууллагуудтай шууд хамтарч ажиллах нь ховор ч, Оросын зарим их сургуулиуд гадаад хөтөлбөр нэвтрүүлэх, хоёр талын хамтарсан тэнхим байгуулах (жишээ нь, Хятадын их сургуулиудтай хамтарсан институтууд) тохиолдолд хоёр талын зохицуулалтыг уялдуулах замаар ажиллаж байна.

2.1.1.6. Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс (Хятад)-д их, дээд сургууль байгуулах, зэрэг олгох эрхийн эрх зүйн үндэс нь төрийн захиргааны шийдвэр байдаг. Томоохон их сургуулиудыг Төрийн Зөвлөлийн шийдвэрээр байгуулж, Боловсролын яам шууд удирдлагаар хангах буюу орон нутгийн засгийн газрын харьяанд шилжүүлэн ажиллуулдаг. Хувийн дээд боловсролын байгууллагыг байгуулахад мөн Боловсролын яам (эсвэл аймаг, хотын боловсролын газар)-ны зөвшөөрөл шаардлагатай байдаг. Зэрэг олгох эрхийн тухайд, “академийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллага” гэх статусыг зөвхөн тодорхой шалгуурыг хангасан их, дээд сургууль, хүрээлэнгүүдэд олгодог. Шинэ “Эрдмийн зэргийн тухай хууль” (2024)⁶⁵-д энэ талаар нарийн зохицуулсан.

Байгууллагад тавигдах шаардлага, шалгуур: Их, дээд сургуулийг зэрэг олгох эрхтэй болгох шалгуурыг Хятадын Төрийн Зөвлөлийн дэргэдэх Зэргийн хороо болон Боловсролын яам хамтран тогтоодог. Тухайлбал, бакалаврын зэрэг олгох эрх авахын тулд тухайн коллеж нь дор хаяж хэд хэдэн мэргэжлээр төгсөлт хийж, багшлах бүрэлдэхүүн нь магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй тодорхой хувийг бүрдүүлсэн, сургалтын орчин нөхцөл шаардлага хангасан байх шаардлагатай. Магистр, докторын зэрэг олгох эрхийг их сургуулиуд салбар, хөтөлбөр тус бүрээр тусгайлан авах ёстой байдаг. Жишээ нь, Хятадад бүх их сургууль докторын зэрэг олгох эрхгүй, зөвхөн үндэсний судалгааны их сургуулиуд тодорхой чиглэлээр докторын хөтөлбөр нээх эрх авдаг. Үүний тулд тус их сургуульд тухайн чиглэлээр дор хаяж 3 профессор, 6-аас дээш дэд профессор зэрэгтэй багш, сүүлийн жилүүдэд хийгдсэн судалгааны тодорхой төсөл, бүтээлүүд, магистрын зэрэг олгоод амжилттай төгсгөсөн туршлага гэх мэт шалгуур тавигдана. Төрийн зөвлөлийн Зэргийн хороо нь ийм эрх хүссэн их сургуулийн материалыг үнэлж, зөвшөөрөл олгох эсэхийг шийдвэрлэж, албан ёсоор зарлан мэдээлдэг. Энэ мэтчилэн тодорхой үе шаттай үнэлгээ, жагсаалтад оруулах байдлаар эрх олгогддог байна.

Магадлан итгэмжлэлийн бүтэц, чанарын хяналт: Хятадын дээд боловсролын чанарын баталгааг үндсэндээ улсын хяналт, үнэлгээ хэлбэрээр хэрэгжүүлдэг. Энэ ажлыг Боловсролын яамны дэргэдэх Дээд боловсролын үнэлгээний төв (Higher Education Evaluation Center, НЕЕС) гүйцэтгэдэг бөгөөд тус төв нь олон түвшний (сургуулийн, хөтөлбөрийн, сэдэвчилсэн) үнэлгээ хийж, чанарын мониторинг хийх үүрэг бүхий үндэсний байгууллага юм (CHEA, 2025). НЕЕС нь 2016 онд Олон улсын чанарын баталгааны Азийн

⁶⁴ ОХУ. The Law of the Russian Federation on Education (2012) [2025]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/0756c3991bfc73c05224a6128decc86bb0881129/

⁶⁵ Хятад. Degrees Law of the People's Republic of China (2025). Хандах: <https://www.chinalawtranslate.com/en/degrees-law/>

сүлжээ (APQN)-д нэгдэн, 2019 онд INQAAHE (дээд боловсролын чанарын баталгааны олон улсын сүлжээ)-ийн гишүүнээр элсэж, үйл ажиллагаагаа олон улсын түвшинд харилцан хүлээн зөвшөөрүүлэхээр ажиллаж байна.

Хятадад магадлан итгэмжлэл гэхээс илүү үндэсний чанарын үнэлгээ гэсэн хэлбэр түлхүү хэрэгждэг. Гэвч мэргэжлийн чиглэлээр сүүлийн үед олон улсын аккредитацийг нэвтрүүлэхэд ихээхэн анхаарч байна. Энэ мэтчилэн Хятадын засгийн газар үндэсний үнэлгээ болон олон улсын стандартыг хослуулах аргыг баримталж байна.

Эрдмийн зэрэг олголтын баталгаажуулалт: Хятадын их сургуулиуд олгосон бакалаврын диплом нь улсын хэмжээнд хүчинтэй байхын тулд Боловсролын яамны тогтолцоонд хамрагдсан байх ёстой. Хятадад төгсөгчдөд хоёр төрлийн бичиг баримт олгодог: Нэг нь чадварын гэрчилгээ буюу тухайн курс, хөтөлбөрийг дүүргэсэн баримт, нөгөө нь академик зэргийн гэрчилгээ буюу бакалавр, магистр, доктор зэрэг олгосны гэрчилгээ юм. Эдгээрийг зөвхөн академийн зэрэг олгох эрх бүхий сургууль олгоно. Энэ хоёр баримт нь хоорондоо ялгаатай ч хамтдаа тухайн хүний дээд боловсрол эзэмшсэнийг гэрчилдэг. Эрдмийн зэргийн гэрчилгээ нь улсын эрх бүхий хяналтаар хэвлэгдэж, серийн дугаараар үндэсний мэдээллийн санд бүртгэгддэг. Хятадад эдгээр диплом, гэрчилгээг Боловсролын оюутны мэдээллийн системд бүртгэж, бүх ажил олгогч, байгууллагууд шалгах боломжтой байдаг.

Хамтын ажиллагааны зохицуулалт: Хятад Улс дээд боловсролын бодлого, чанарын баталгаагаа олон улсын интеграцтай уялдуулж хөгжүүлэхийг эрмэлздэг. Тухайлбал, 2016 онд Хятад улс Азийн дээд боловсролын чанарын баталгааны зөвлөл (APQN)-ийг даргалж, Ази тивийн орнуудын магадлан итгэмжлэлийн мэдээлэл, арга зүйг нэгтгэхэд манлайлан оролцсон. Мөн ЮНЕСКО-ийн 2018 оны Ази болоод Номхон далайн бүсийн боловсролын гэрчилгээг харилцан хүлээн зөвшөөрөх шинэчилсэн конвенцод нэгдэн орсон. Энэ нь Хятадад гадаад диплом хүлээн зөвшөөрөх үйл явцыг хөнгөвчилж, тус улсад сурч буй олон гадаад оюутны эрхийг хамгаалахад чухал алхам болсон. Хятадын “Дээд боловсролын шинэчлэлийн алсын хараа-2035” бодлогын баримт бичигт нь олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, гадаадын нэр хүндтэй их сургуулиудтай түншлэн Хятадад салбар сургууль нээхийг дэмжих зэргийг тусгасан байна. Эдгээр хамтын ажиллагааг эрх зүйн хувьд зохицуулахын тулд Боловсролын яамнаас “Гадаадын их сургуультай хамтарсан сургууль байгуулах журам”, “Хамтарсан хөтөлбөрийн чанарын үнэлгээний аргачлал” зэргийг гаргаж мөрдүүлж байна. (The State Consul of CN, 2025)

2.2.Эрдмийн цол олгох үйл явц, эрх бүхий байгууллага

Дэлхийн зургаан орны их, дээд боловсролын байгууллагад эрдмийн цол, албан тушаал олгох тогтолцооны харьцуулсан мэдээллийг доорх хүснэгтэд тусгасан бөгөөд улс бүрийн эрх зүйн үндэслэл, байгууллагын оролцоо, томилгооны үйл явц, үнэлгээний тогтолцоо харилцан адилгүй байна. Жишээлбэл, АНУ болон Их Британи зэрэг англо-саксон системийн орнуудад их сургуулиуд өөрсдөө профессорын зэрэглэл олгох эрх мэдэлтэй бөгөөд сонгон шалгаруулалт, дотоод үнэлгээний хороогоор дамжуулан tenure буюу байнгын томилгооны систем нэвтэрсэн байдаг. Харин ХБНГУ, БНСУ, ОХУ, БНХАУ зэрэг улсуудад төрийн оролцоо харьцангуй өндөр бөгөөд эрх бүхий яам, үндэсний хороо, аттестатчиллын байгууллага зэрэг төвлөрсөн бүтэцтэй шийдвэр гаргалтын систем давамгайлдаг.

Эрдмийн цол олгох эрх зүйн үндэслэл ч мөн ялгаатай. Их Британи, АНУ зэрэг оронд хуулийн нэгдсэн зохицуулалтгүй ч, их сургуулийн дотоод журам, бодлогын баримт бичгээр зохицуулагддаг бол, БНХАУ, ОХУ, БНСУ, Герман зэрэг оронд дээд боловсрол, шинжлэх ухаан, багшийн тухай тусгай хууль тогтоомж, журам, удирдамжуудын хүрээнд нэгдсэн үнэлгээ, мэргэжлийн шаардлага тогтоогдсон байна. Энэ нь тус бүрийн их дээд сургуулийн академик эрх чөлөө, төрийн бодлогын хяналтын харьцаа ямар түвшинд байгааг илэрхийлэх чухал үзүүлэлт юм.

Хүснэгт 7: Эрдмийн цол олгох үйл явц ба эрх бүхий байгууллага

Улс	Эрдмийн цол ба албан тушаалын төрлүүд	Цол олгох үйл явц	Эрх бүхий байгууллага	Хууль эрх зүйн үндэслэл
АНУ	Профессорын зэрэглэл (Professorial Ranks): Профессор (Professor), Дэд Профессор (Associate Professor), Туслах Профессор (Assistant Professor) - ихэвчлэн tenure-track. Бусад: Лектор (Lecturer), Зааварлагч (Instructor), Клиникийн/Судалгааны/Зочин Профессор (Clinical/Research/Visiting Professor) - ихэвчлэн non-tenure track.	Их сургууль бие даан шийдвэрлэнэ. Нээлттэй сонгон шалгаруулалт, дотоод үнэлгээ (тэнхим, факультет, захиргаа), албан тушаал дэвших, байнгын томилгоо (tenure) олгох үйл явцтай.	Их сургуулийн Удирдах зөвлөл (Board of Trustees/Regents), Захиргаа (Administration), Факультет/Тэнхим (Faculty/Department). Холбооны нэгдсэн зохицуулалтгүй.	Их сургуулийн дотоод журам (Faculty Handbooks) ⁶⁶ , AAUP зөвлөмж ⁶⁷ . Муж улсын хууль тогтоомж.
Их Британи	Судалгаа ба Сургалт: Профессор (Professor), Ридер (Reader)/Доцент Профессор (Associate Professor), Ахлах Лектор (Senior Lecturer), Лектор (Lecturer). Судалгаа: Судалгааны Ажилтан (Research Fellow/Associate/Assistant). Сургалт: Сургалтын Ажилтан (Teaching Fellow/Associate).	Их сургууль бие даан шийдвэрлэнэ. Нээлттэй сонгон шалгаруулалт/дотоод дэвшүүлэлт, их сургуулийн хороодын үнэлгээ, гаднын үнэлгээ (ахлах зэрэглэлд). Лектор туршилтын хугацааны дараа байнгын	Их сургуулиуд (Universities). Засгийн газрын агентлагууд (Office for Students), Судалгааны үнэлгээний тогтолцоо (REF) нөлөөлдөг.	Их сургуулийн дотоод журам. Тодорхой нэгдсэн хууль байхгүй ч Засгийн газрын бодлого, чанарын баталгаажуулалтын тогтолцоо нөлөөлнө. ⁶⁸

⁶⁶ Boston University. Faculty Handbook: Classification of Ranks and Titles. Хандах:

<https://www.bu.edu/handbook/appointments-and-promotions/classification-of-ranks-and-titles/>

⁶⁷ American Association of University Professors (AAUP). Recommended Institutional Regulations on Academic Freedom and Tenure (2014). Хандах: <https://www.aaup.org/report/recommended-institutional-regulations-academic-freedom-and-tenure>

⁶⁸ Academic Positions. UK Academic Job Titles Explained (2018). Хандах: <https://academicpositions.com/career-advice/uk-academic-job-titles-explained>

		гэрээтэй болдог.		
ХБНГУ	Профессор (Professor - W3/W2): Байнгын, суудалтай/суудалгүй. Бага Профессор (Juniorprofessor - W1): Хугацаатай, tenure track байж болно. Академийн Зөвлөх (Akademischer Rat - A13/A14): Байнгын/хугацаатай. Шинжлэх Ухааны Ажилтан (Wissenschaftlicher Mitarbeiter): Хугацаатай. Цол: Приватдоцент (PD), Төлөвлөгөөт бус Профессор (apl. Prof.).	Нарийн зохицуулалттай томилгооны үйл явц (Berufungsverfahren): Олон улсад зарлах, Сонгон шалгаруулах комисс (Berufungskommission), жагсаалт гаргах, урилга (Ruf) илгээх, хэлэлцээр хийх, муж улсын яам батлах. Шаардлага: Докторын зэрэг, Хабилизаци/түүнтэй дүйцэх амжилт (W2/W3).	Муж улсын Боловсрол, Шинжлэх Ухааны Яам (Ministry of Education and Science), Их сургуулиуд (Universities).	Муж улсын Дээд боловсролын тухай хууль (Hochschulgesetz). ^{69 70}
БНСУ	Бүрэн Профессор (Full Professor), Туслах Профессор (Associate Professor), Дэд Профессор (Assistant Professor), Бүрэн цагийн багш (Full-Time Instructor). Гэрээний хугацаатай (Бүрэн профессороос бусад нь), tenure боломжтой.	Их сургуулийн Хүний Нөөцийн Удирдлагын Хороо гол үүрэгтэй. Докторын зэрэг/түүнтэй дүйцэх шаардлагатай. Гэрээний хугацаа, шинэчлэх нөхцөл, дэвшүүлэх үйл явцыг их сургууль дотоод журмаар зохицуулна.	Боловсролын Яам (Ministry of Education), Их Сургуулийн Хүний Нөөцийн Удирдлагын Хороо (University's Personnel Management Committee), Солонгосын Их Сургуулийн/Колл ежийн Боловсролын Зөвлөл (KCUE/KCCE).	Дээд Боловсролын Тухай Хууль ⁷¹ , Үндэсний Боловсролын Албан Хаагчдын тухай хууль ⁷² , Их сургуулийн дотоод журам ⁷³ .

⁶⁹ Герман. Academic Positions. German Academic Job Titles Explained (2018). Хандах:

<https://academicpositions.com/career-advice/german-academic-job-titles-explained>

⁷⁰ Герман. Academics.com. Professorship appointment process in Germany (2025). Хандах:

<https://www.academics.com/guide/professorship-appointment-process-germany>

⁷¹ Өмнөд Солонгос. Higher Education Act (Act No. 15948, Dec. 18, 2018). Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=49071&lang=ENG

⁷² Өмнөд Солонгос. National Education Officials Acts. Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42780&lang=ENG

⁷³ Seoul National University. Regulations regarding Appointment of Full-Time Faculty and Assistants at Seoul National University (Regulation No. 1956, May 16, 2014). Хандах: <http://rule.snu.ac.kr/internationalRules/15.pdf>

ОХУ	Эрдмийн цол: Профессор (Professor), Доцент (Docent). Албан тушаал: Профессор, Доцент, Ахлах багш (Senior Lecturer), Ассистент (Assistant). (Цол ба албан тушаалын нэршил давхцаж болно).	Эрдмийн цолыг Дээд Аттестатчиллын Комисс (ВАК) олгоно. Үйл явц: Шалгуур хангах (зэрэг, туршлага, бүтээл), байгууллагын Эрдмийн зөвлөлд хүсэлт гаргах, хэлэлцүүлж ВАК-т уламжлах, ВАК эцсийн шийдвэр гаргах. Албан тушаалыг их сургууль/байгууллага томилно.	Цол: Дээд Аттестатчиллын Комисс (ВАК), Шинжлэх Ухаан, Дээд Боловсролын Яам. Албан тушаал: Их сургууль/Эрдэм шинжилгээний байгууллага.	Боловсролын тухай хууль ⁷⁴ , Шинжлэх ухааны тухай хууль ⁷⁵ , Эрдмийн цол олгох тухай Засгийн газрын журам ^{76 77} .
БНХАУ	Багшийн цуврал: Профессор (Professor), Дэд профессор (Associate Professor), Багш (Lecturer)/Туслах профессор (Assistant Professor), Туслах багш (Assistant Lecturer). Бусад: Инженер, Судлаач цуврал, Хүндэт цол (Академич гэх мэт).	Их сургуулиуд бие даан үнэлгээ хийх эрхтэй (төрийн хяналттай). Үйл явц: Их сургууль өөрийн журам, стандарт боловсруулах, Мэргэжлийн зэргийн үнэлгээний хороо (校级评审委员会) үнэлэх	Боловсролын Яам, Хүний нөөц, нийгмийн хамгааллын яам, Их Сургуулиуд (Universities), Их сургуулийн харьяалах дээд шатны байгууллага.	Багшийн тухай хууль ⁷⁸ , Дээд боловсролын тухай хууль ⁷⁹ , Холбогдох түр журам ⁸⁰ , шинэчилсэн журам, удирдамжууд ^{81 82} .

⁷⁴ ОХУ. Federal Law No. 273-FZ "On Education in the Russian Federation" (2012). Хандах:

<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102162745>

⁷⁵ ОХУ. Federal Law No. 127-FZ "On Science and State Scientific and Technical Policy" (1996). Хандах:

<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102042888>

⁷⁶ ОХУ. Decree of the Government of the Russian Federation No. 1139 "On the Procedure for Conferring Academic Ranks" (2013). Хандах: <https://vak.minobrnauki.gov.ru/uploader/loader?type=34&name=3349259001&f=2988>

⁷⁷ ОХУ. Decree of the Government of the Russian Federation No. 1746 "On the Procedure for Conferring Academic Ranks" (2023). Хандах: <http://government.ru/docs/all/150166/>

⁷⁸ Хятад. Teachers Law of the People's Republic of China (1993). Хандах

http://en.moe.gov.cn/Resources/Laws_and_Policies/201506/t20150626_191389.html

⁷⁹ Хятад. Higher Education Law of the People's Republic of China (1998). Хандах:

http://en.moe.gov.cn/documents/laws_policies/201506/t20150626_191386.html

⁸⁰ Хятад. Opinions on Deepening the Reform of the Title System (2016). Хандах: http://www.gov.cn/zhengce/2016-11/24/content_5137424.htm

⁸¹ Хятад. Interim Measures for the Supervision and Administration of Teacher Title Evaluation in Colleges and Universities (2017). Хандах: http://www.moe.gov.cn/srcsite/A10/s7030/201711/t20171109_318752.html

⁸² Хятад. Guiding Opinions on Deepening the Reform of the Teacher Title System in Colleges and Universities (2020). Хандах: http://www.moe.gov.cn/jyb_xxgk/moe_1777/moe_1779/202101/t20210126_511116.html

		(Дэд/Бүрэн профессорыг факультет түвшинд үнэлэхгүй), дээд шатны байгууллагад бүртгүүлэх, тайлагнах.		
--	--	---	--	--

Эрдмийн цол (academic title) буюу профессор, дэд профессор гэх мэт албан тушаалын цолыг АНУ, Их Британийн их сургуулиуд өөрсдийн хүний нөөцийн бодлогын хүрээнд олгодог. Мөн Өмнөд Солонгост ч эрдмийн цол (professor, associate professor гэх мэт) олгох нь их сургуулийн хүний нөөцийн шийдвэр байдаг тул улсаас тусгайлан “цол олгох комисс” гэж ажилладаггүй бөгөөд их сургуулиуд багш нарыг албан тушаалд томилохдоо Боловсролын яамнаас тогтоосон зарим ерөнхий нөхцөл (жишээ нь зэрэг хамгаалсан байдал, туршлага) болон өөрсдийн журамд үндэслэн профессор, дэд профессор цолыг олгоно.

ОХУ-ын ВАК нь мөн профессор, дэд профессор зэрэг цол олгох зэрэг болно. 2013 оны 1139 дүгээр тогтоолоор баталсан “Эрдмийн цол олгох журам”-д⁸³ профессор (дэд профессор) цол олгох болзлуудыг (сүүлийн 5 жилд 5-аас доошгүй эрдэм шинжилгээний өгүүлэл хэвлүүлсэн байх, тодорхой хэмжээний багшлах ажил эрхэлсэн байх гэх мэт) заасан. Профессор цолыг их сургуулийн захиргаа өөрийн багшид олгохоор шийдвэр гаргасныг ВАК-ийн салбар зөвлөл хэлэлцэж, Боловсролын сайдын тушаалаар олгодог. Ингэснээр “Профессор” гэх эрдмийн цол нь тухайн хүнд улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн цол болж, тодорхой нэмэгдэл цалин авах зэрэг эрх эдэлдэг. ОХУ-ын их сургууль бүр өөрийн Эрдмийн зөвлөлтэй ба зарим том их сургуулийн эрдмийн зөвлөлийг ВАК-д итгэмжилж, өөрийн сургууль дотроо профессор, дэд профессор цол олгох саналыг хэлэлцэх эрх олгосон байдаг байна.

Харин Хятад Улсад **эрдмийн цол** буюу профессор, дэд профессор зэрэг нь Хятадад **мэргэжлийн цол, зэрэг** (职称) гэж нэрлэгддэг ба Боловсролын яам болон Хүний нөөц, нийгмийн хамгааллын яамнаас хамтран зохицуулдаг. Их сургуулиуд өөрийн багш нарт профессор цол олгохдоо **мэргэжлийн цол олгох үнэлгээний хороо** байгуулж, тухайн багшийн судалгааны ажлын чанар, заасан хичээл, ажлын жил, удирдсан оюутны тоо зэргийг үнэлэн шийдвэр гаргадаг. Энэ шийдвэрийг их сургуулийн дэргэдэх хороод (жишээ нь, их сургуулийн захирал даргалсан) гаргадаг бөгөөд зарим тохиолдолд аймаг, хотын захиргааны дэргэдэх мэргэжлийн цолны үнэлгээний комисс баталгаажуулдаг.

⁸³ ОХУ. On the Procedure for Awarding Academic Titles (2013) [2023]. Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_155510/

ГУРАВ. ГАДААД УЛСАД ОЛГОСОН ЭРДМИЙН ЗЭРГИЙГ ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨХ, БАТАЛГААЖУУЛАХ

Судалгааны энэ хэсэгт АНУ, Их Британи, Герман, Өмнөд Солонгос, ОХУ, БНХАУ зэрэг улсууд гадаад улсад олгосон дээд боловсролын зэрэг болон түүнтэй дүйцэх эрдмийн зэрэг, цолыг хэрхэн хүлээн зөвшөөрч, баталгаажуулдаг талаар тухайн улс орнуудын хууль эрх зүйн орчны хүрээнд судалсан болно.

Олон улсад дээд боловсролын зэрэг, цолыг харилцан хүлээн зөвшөөрөх олон улсын эрх зүйн үндэс нь бүс нутгийн түвшинд “Европын бүс нутгийн дээд боловсролын зэрэг, дипломыг хүлээн зөвшөөрөх тухай Лисабоны конвенц” (The Lisbon Recognition Convention, LRC, 1997)⁸⁴, Дээд боловсролын эрдмийн зэргийг хүлээн зөвшөөрөх тухай Ази, Номхон далайн бүс нутгийн конвенц⁸⁵, харин дэлхийн түвшинд ЮНЕСКО-ийн “Дээд боловсролд хамаарах эрдмийн зэргийг хүлээн зөвшөөрөх тухай дэлхий дахины конвенц” (2019)⁸⁶ юм. Эдгээр нь гишүүн орнууддаа гадаадын боловсролын зэргийг шударга, нээлттэй, ил тод зарчмаар үнэлж, татгалзах тохиолдолд үндэслэл бүхий шийдвэр гаргаж байх үүрэг хүлээлгэдэг байна. Судалгаанд хамруулсан улс орнуудаас Их Британи, Герман зэрэг улсууд дээрх конвенцуудын 2-т нь нэгдэн орсон байдаг бол ОХУ Лисабоны конвенц, Өмнөд Солонгос, Хятад улсууд Дэлхий дахины конвенцод тус тус нэгдэн оржээ. Харин АНУ нь зөвхөн дотоод хууль, журмаараа зохицуулдаг бөгөөд олон улсын магадлан итгэмжлэлийн байгууллагын үнэлгээг хүлээн зөвшөөрдөг зохицуулалттай. Монгол Улсын тухайд 2019 онд Дээд боловсролын эрдмийн зэргийг хүлээн зөвшөөрөх тухай Ази, Номхон далайн бүс нутгийн конвенцод, 2024 онд Дээд боловсролд хамаарах эрдмийн зэргийг хүлээн зөвшөөрөх тухай дэлхий дахины конвенцод тус тус нэгдэн орсон байна (Боловсролын яам, 2024).

Судалгаанд хамруулсан улс орнуудын гадаад улсад олгосон эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх эрх зүйн зохицуулалтаас үзэхэд АНУ, Их Британи зэрэг англо-саксон системийн орнууд уян хатан, зах зээлд суурилсан хандлагатай (төв засаг нь оролцдоггүй, зөвхөн зөвлөмж, мэдээллээр хангадаг) бол Герман зэрэг Европын эх газрын оронд хууль, журмаар нарийн зохицуулж, нэр төрийг хамгаалах зарчим баримталж байна. БНСУ, ОХУ, БНХАУ зэрэг орнууд төрийн байгууллагын баталгаажуулалт, бүртгэл шаарддаг нь төстэй боловч тодруулбал, ОХУ, Хятад зэрэг улс нь албан ёсны гэрчилгээ олгох тогтолцоотой, Өмнөд Солонгос Улс заавал мэдүүлэх бүртгэлийн системтэй байна.

⁸⁴ Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region (1997).

Хандах: <https://www.enic-naric.net/page-lisbon-recognition-convention>

⁸⁵ Asia-Pacific Regional Convention on the Recognition of Qualifications in Higher Education (2011). Хандах: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/asia-pacific-regional-convention-recognition-qualifications-higher-education>

⁸⁶ Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education (2019). Хандах: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373602.locale=en>

Эрмийн цолны тухайд Герман, ОХУ, Хятад зэрэг оронд улсын хэмжээний үнэмлэхүй эрхтэй байдаг бол АНУ, Их Британи, Өмнөд Солонгост их сургуулийн дотоод асуудал гэж үзэх талтай байна. Эдгээр зохицуулалтууд нь тухайн улсын дээд боловсролын чанар, итгэлцэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн хэрэгцээ, хууль эрх зүйн уламжлалтай уялдан хөгжсөн бөгөөд цаг үеийн шаардлагад нийцүүлэн шинэчлэгдсээр байна. Тухайлбал, Өмнөд Солонгост гадаадын докторын зэргийг хуульчилсан бүртгэл, хяналтын тогтолцоогоор буюу захиргааны журмаар баталгаажуулдаг бөгөөд энэ нь бусад оронтой харьцуулахад илүү албан ёсны хяналттай механизм юм. Академик цолын хувьд их сургуулийн профессор цол нь ихэвчлэн ажил эрхлэлтээр олгогддог тул гадаадын профессор цолыг албан ёсоор “соьж” олгох гэхээс илүү тухайн хүнийг Өмнөд Солонгост ажилд авах шийдвэр гаргахдаа гадаад дахь туршлагыг нь харгалзан үзэж, шаардлагатай бол профессорын албан тушаалд шууд томилох боломжтой. (KARIC, 2025)

3.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

Тус улсад гадаадын их сургууль, байгууллагаас олгосон эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх, эсэх асуудлыг зохицуулсан төвлөрсөн хууль, журам байхгүй бөгөөд гадаад улсад олгосон эрдмийн зэрэг, цолыг тухайн зорилгоос хамааран боловсролын байгууллага, ажил олгогч болон мэргэжлийн зөвшөөрлийн байгууллагууд өөрсдийн журамд заасны дагуу дүйцүүлэх шаардлагыг тавьж, зарим тохиолдолд тухайн байгууллага өөрөө, эсвэл хөндлөнгийн эрх бүхий үнэлгээний байгууллагаар дүйцүүлэх үнэлгээ хийлгэхийг шаарддаг байна. (U.S. Department of Education, 2025) Тухайлбал, АНУ-ын Албан хаагчдын удирдлагын газар (OPM)-аас Холбооны Засгийн газрын ажилд ороход гадаад улсад олгогдсон боловсролын зэргийг хүлээн зөвшөөрүүлэхийн тулд мэргэжлийн үнэлгээний байгууллагаар боловсролын зэргийг үнэлүүлж, шаардлагатай мэдээллийг багтаасан үнэлгээний тайланг бүрдүүлэх шаардлага тавьдаг (OPM, 2025). Харин Калифорни мужийн “Хууль тогтоомжийн эмхэтгэл” (California Code of Regulations)⁸⁷-д зааснаар Гадаадын байгууллагаас олгогдсон зэргийг Боловсролын баримт бичиг үнэлгээний үйлчилгээний үндэсний холбоо (National Association of Credential Evaluation Services (NACES))-ны гишүүн байгууллагаар үнэлүүлсэн байх ёстой. АНУ-д ихэнх тохиолдолд, гадаадын боловсролын зэргийг хүлээн зөвшөөрүүлэхийн тулд NACES эсвэл AICE буюу Олон улсын боловсролын баримт бичгийн үнэлгээгчдийн холбоо (Association of International Credential Evaluators)-ны гишүүн байгууллагаар хичээл тус бүрээр нарийвчилсан үнэлгээ хийлгэхийг зөвлөдөг байна. Энэхүү олон улсын үнэлгээний байгууллагын үнэлгээг АНУ-ын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрдөг ажээ. (U.S. Department of State, 2025)

Эрдмийн цолын тухайд АНУ-д “*Professor*” цол нь хуульд заасан тусгай цол биш, их сургуулиудын албан тушаал, ажлын нэршил тул гадаадын профессорыг дахин баталгаажуулах шаардлагагүй, тухайн их сургууль шууд гэрээний дагуу профессорын албан тушаалд томилж болдог зохицуулалттай. (Хүснэгт 5)

⁸⁷ АНУ: California Code of Regulations, Title 5, Section 71865; Хандах: <https://n9.cl/8bhy13>

3.2. Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс

Их Британи нь 2003 онд Лисабоны конвенцыг соёрхон баталсан бөгөөд үүний дагуу гадаадын их дээд сургуулийн боловсрол, зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх үндэсний тогтолцоог бий болгожээ. (UK ENIC, 2025)

Их Британид гадаадын эрдмийн зэрэг, мэргэжлийн ур чадварын харьцуулах үнэлгээг Боловсролын яамтай гэрээний үндсэн дээр ажилладаг үндэсний агентлаг болох Үндэсний мэдээллийн төв (UK ENIC) хийдэг. Тодруулбал, Их Британийн 2016 оны “Мэргэжлийн чанарыг хүлээн зөвшөөрөх (EU) журмын өөрчлөлтийн тухай” эрх зүйн баримт бичгийн тайлбар хэсэгт⁸⁸ “UK NARIC нь олон улсын зэрэг, ур чадварын харьцуулалт хийх Үндсэн мэдээллийн төв бөгөөд Их Британийн засгийн газрын өмнөөс энэ үүргийг гүйцэтгэнэ” гэсэн байдаг. Тус төв нь гадаадын боловсролын баримт бичгийг үнэлэн, Их Британийн боловсролын стандарттай дүйцүүлэх үйлчилгээ үзүүлдэг байна. Ингэхдээ Их Британийн боловсролын тогтолцооны аль түвшинд тохирохыг “Харьцуулалтын мэдэгдэл” хэлбэрээр гаргадаг.

Их, дээд сургуулиуд, ажил олгогчид нь UK ENIC-ийн гаргасан дүгнэлтэд үндэслэн гадаадын докторын зэргийг тухайн нутаг дахь магистр, докторын зэрэгтэй дүйцүүлэн үнэлдэг практиктай. Тухайлбал, гадаадад докторын зэрэг хамгаалсан хүнийг ажилд авахдаа, эсвэл дэвшүүлэхдээ UK ENIC-ийн “Statement of Comparability” буюу зэрэг дүйцэлтийн бичгийг шаарддаг тохиолдол нийтлэг байдаг байна. (Жишээ нь Букингемийн Олон Улсын Боловсролын сургууль (Buckingham International School of Education) нь гадаадын боловсролын зэргийг үнэлэхдээ UK ENIC-ийн “Statement of Comparability”-г шаарддаг (Buckingham International School of Education, 2025)

Эрмийн цолны хувьд, Их Британид “Professor”, “Associate Professor” зэрэг нь хуульчилсан цол биш, их сургуулийн дотоод албан тушаалын нэр тул их сургуулиуд тухайн гадаадын профессорыг өөрийн шалгуураар профессорын албан тушаалд томилох эрхтэй.

3.3. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Өмнөд Солонгос Улсад гадаадад олгогдсон эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх, эсэх асуудлыг “Дээд боловсролын тухай хууль” (1997 оны 5439 дугаар хууль, [2022])-аар зохицуулсан. Уг хуулийн 27-р зүйлд⁸⁹ “Гадаад оронд олгосон докторын зэргийн бүртгэл” гэсэн заалт байдаг бөгөөд гадаадын их сургуульд докторын зэрэг хамгаалсан хүн Өмнөд Солонгос Улсын Боловсролын яаманд тэрхүү зэрэг, дипломоо заавал мэдүүлж бүртгүүлэх үүрэгтэй. Энэ мэдүүлгийн журмыг уг хуулийн дагуу Ерөнхийлөгчийн зарлигаар (дагалдах журам) тодорхойлон зохицуулна гэж заасан байдаг.

Бүртгэл, баталгаажуулалт: Дээд боловсролын тухай хуулийн 27-р зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Боловсролын сайд гадаадын их сургуулиудын докторын хөтөлбөр болон бусад зэргийн хөтөлбөрүүд тухайн орондоо магадлан итгэмжлэгдсэн эсэх зэрэг мэдээллийн системийг бий болгоно” гэж заасан.⁹⁰ Өөрөөр хэлбэл, гадаадад доктор хамгаалсан иргэн дипломын мэдээллээ Боловсролын яаманд мэдүүлэхэд, яамны Гадаадын боловсролын

⁸⁸ Их Британи. Explanatory memorandum to the European Union (recognition of professional Qualifications) regulations 2016, 2016 no. 1094; Хандах: <https://n9.cl/mr12u>

⁸⁹ Өмнөд Солонгос. Higher education act (1997); [2022] <https://n9.cl/uoi2t>

⁹⁰ Өмнөд Солонгос. Мөн тэнд.

үнэлгээ, мэдээллийн төв (KARIC – Korea Academic Recognition Information Center)-ийн мэдээллийн сангаар тухайн сургуулийн хөтөлбөр, аккредитацийг шалгах боломжтой гэсэн үг юм. Энэхүү бүртгэл нь гадаадын докторын зэргийн үнэн зөв, хууль ёсны эсэхийг баталгаажуулах алхам бөгөөд бүртгэл баталгаажсан баримт нь тухайн хүний докторын зэргийг Өмнөд Солонгос Улсад хүлээн зөвшөөрсний нотолгоо болдог байна. (KARIC, 2025)

Их сургуульд профессор, дэд профессорын албан тушаалд гадаадын докторын зэрэгтэй хүмүүсийг томилохдоо дээрх бүртгэлийг хийсэн байхыг шаарддаг. Тус улсын их, дээд сургуулиуд Гадаадын боловсролын үнэлгээ, мэдээллийн төв (KARIC)-ийн мэдээлэлд үндэслэн тухайн хүний гадаадын зэрэг, дипломыг дүйцүүлэн хүлээж авах, хүлээн зөвшөөрөх шийдвэрийг голчлон их сургуулиуд өөрсдөө гаргадаг (KARIC, 2025). Өөрөөр хэлбэл, Солонгосын их сургуулиуд гадаадад хамгаалсан докторын зэрэгтэй хүнийг ажилд авахдаа, эсвэл дотоодын докторын сургалтад элсүүлэхдээ, өөрийн дотоод дүрэм журмаар үнэлгээ хийж шийдвэрлэдэг. Энэ явцад Боловсролын яамны дээрх бүртгэлийн системд тулгуурласан лавлагаа мэдээлэл ашиглах буюу шаардлагатай бол нэмэлт нотолгоо шаардах боломжтой.

3.4.Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Герман Улсад эрдмийн зэрэг, цолны хэрэглээ нь хуулиар зохицуулагдсан байдаг. Өөрөөр хэлбэл, Германы холбооны 16 муж тус бүрдээ дээд боловсролын хууль (Landeshochschulgesetz) болон холбогдох эрх зүйн актаар гадаадын эрдмийн зэргийг хэрхэн хэрэглэх, зөвшөөрөх журмыг тогтоосон. (КМК, 2025) Энэ нь бүх мужуудад адил үндэслэлтэй байх үүднээс Германы *Боловсрол, соёлын сайд нарын бага хурал* (КМК)-аас хамтарсан зарчим, зөвлөмж гаргасны дагуу мужууд нь хууль журамдаа тусгасан байна. Тухайлбал, Хамбург мужийн “Дээд боловсролын тухай хууль”-ийн 69 дүгээр зүйлд⁹¹ гадаадад олгосон зэрэг, цолын хэрэглээний талаар зохицуулсан байдаг. Тус зүйлд зааснаар гадаадын хууль ёсоор баталгаажсан их сургуулиас, бодитоор суралцаж, шалгалт өгсний үндсэн дээр олгогдсон зэрэг бол түүнийг олгосон хэлбэрээр нь их сургуулийн нэрийг хавсарган хэрэглэж болно. Гадаад улсын зэргийг дотоодын зэрэг болгож хувиргахыг хориглоно. Тодруулбал, дээрх шаардлагыг хангасан гадаадын докторын зэргийг Германд өөрчлөлтгүйгээр, жишээ нь: “Dr.” гэсэн эрдмийн зэргийг эх хэл дээр нь эсвэл товчилсон хэлбэрээр (ихэвчлэн Dr. гэж) хэрэглэхийг зөвшөөрдөг. Гол ялгаа нь гадаад улсын докторын зэргийг Германы дотоод “Dr. rer.nat.”, “Dr.-Ing.” гэх мэт албан нэршлээр орлуулах буюу хөрвүүлэх боломжгүй гэсэн үг юм. Мөн гадаад улсын их сургуулийн цол, албан тушаалын нэршлийг (жишээ нь: “Professor”) хэрэглэх бол зөвхөн тухайн улсад хуулийн дагуу олгогдсон байх, олгосон байгууллагын нэрийг заавал хавсаргахыг шаарддаг.

Эдгээр зохицуулалтын хэрэгжилтийг Мужийн Боловсролын яам (шинжлэх ухаан, дээд боловсролын хэлтэс) шийдвэрлэх бөгөөд онцгой тохиолдолд уян хатан шийдвэр гаргах эрхтэй. Тус хуулийн зохицуулалтаар худалдаж авсан, хууль бус, хуурамч эрдмийн зэрэг, цолыг ашиглах нь хатуу хориотой байдаг. Хууль бусаар ашигласан тохиолдолд тухайн этгээд өөрийн зэргийн зөвшөөрөгдсөн байдлыг нотлох үүрэгтэй ажээ.

⁹¹ Герман. Hamburg Higher Education Act (2001) Хандах: <https://www.landesrecht-hamburg.de/bsha/document/jlr-HSchulGHApP69>

3.5.Оросын Холбооны Улс

ОХУ нь гадаад улсын олгосон дээд боловсролын диплом, эрдмийн зэрэг (научная степень), цол (учёное звание)-ыг 2012 оны “Оросын Холбооны Улс дахь Боловсролын тухай” 273-ФЗ дугаар хуулиар зохицуулсан байдаг. Уг хуулийн 107-р зүйл (*Гадаад улсад олсон боловсрол, (эсхүл) мэргэжлийн чанарыг хүлээн зөвшөөрөх*)-д, ОХУ нь олон улсын гэрээний үндсэн дээр болон дотоодын журмын дагуу гадаадын боловсрол, эрдмийн зэрэг, цолуудыг хүлээн зөвшөөрнө; түүнчлэн их, дээд сургуулиуд нь өөрсдийн үйл ажиллагааны хүрээнд гадаадын боловсролыг бие даан дүйцүүлэн хүлээн зөвшөөрөх эрхтэй гэж заасан.⁹²

Баталгаажуулалт: ОХУ-ын Боловсрол, шинжлэх ухааны хяналтын алба (Obrazovanie) нь гадаадын диплом, эрдмийн зэргийг баталгаажуулан, гэрчилгээжүүлэх эрх бүхий байгууллага бөгөөд өөрийн харьяаны үндэсний мэдээллийн төв болох “Гадаадын боловсролын үнэлгээний үндсэн төв” буюу товчоор Главэкспертцентр (NIC of Russia)-ээр дамжуулан шийдвэрлэдэг. Главэкспертцентр нь гадаадын боловсрол, эрдмийн цолыг үнэлэн эквивалент түвшнийг тогтоож, албан ёсоор батламжилж, Боловсрол, шинжлэх ухааны хяналтын албаны нэрийн өмнөөс гэрчилгээ олгоно. (Obrazovanie, 2025) Мөн 273-ФЗ хуулийн 107-р зүйлийн 11 дэх хэсэгт⁹³ зааснаар, ОХУ-ын дээд боловсролын байгууллагууд нь өөрийн элсэлт, ажилд томилгооны зорилгоор гадаадын боловсрол, эрдмийн зэргийг бие даан дүйцүүлэн хүлээн зөвшөөрч болох ба ашиглаж буй журмынхаа талаар Главэкспертцентрт мэдээлэл хүргүүлэх үүрэгтэй. Гэвч энэ дүйцүүлэлт нь зөвхөн тухайн сургууль/байгууллагад л хүчинтэй бөгөөд харин улс даяар хүлээн зөвшөөрөгдөнө гэсэн үг биш юм. Улс хооронд шилжин ажиллах, суралцахдаа дээр дурдсан Главэкспертцентрийн гэрчилгээ шаардлагатай юм.

“Учёное звание” буюу академик цол хэргэмд *доцент* (дэд профессор), *профессор* хэмээх цол ордог ба ОХУ-ын Шинжлэх ухааны Дээд аттестатчиллын комисс (ВАК) эсвэл их сургуулиуд олгодог байна.

Гадаадын олгосон *Associate Professor, Professor* зэрэг албан цолыг ОХУ-д хэрхэн хүлээн зөвшөөрөх тухайд, 273-ФЗ хуульд “*гадаадад олгосон академик цолын хүлээн зөвшөөрөлтийг боловсролын болон (эсвэл) шинжлэх ухааны удирдах төв байгууллага гүйцэтгэнэ*” гэсний дагуу Боловсрол, шинжлэх ухааны хяналтын албанаас гэрчилгээ олгоно. (Obrazovanie, 2025)

3.6.Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс

Хятад Улс сүүлийн жилүүдэд гадаадын боловсрол, эрдмийн зэргийг хүлээн зөвшөөрөх эрх зүйн орчноо сайжруулж, 2023 онд анх удаа “Эрдмийн зэрэг цолын тухай хууль” хэмээх бүрэн шинэчилсэн хууль баталсан.

Шинэ “Эрдмийн зэрэг цолны тухай хууль”-ийн 44-р зүйлд⁹⁴, гадаад улсын боловсролын байгууллагаас олгосон эрдмийн зэргийг Хятад улсад хэрхэн хүлээн зөвшөөрөх талаар заасан байна. Тус зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар, гадаадын

⁹² ОХУ. 273-FZ "On Education in the Russian Federation" (2012); [2025]; section 107; Хандах: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/8765fc4bcab2fa76d72a00ba54d39f74466167b9/

⁹³ Мөн тэнд.

⁹⁴ Хятад. Degrees Law of the People's Republic of China (2024). Хандах: <https://www.chinalawtranslate.com/degrees-law/>

боловсролын байгууллагаас олгосон эрдмийн зэргийг (докторын болон магистрын зэрэг) Хятадад албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөхдөө Засгийн газрын тогтоосон журам, дүрмийг баримтлах ёстой.⁹⁵

Дээрх хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Боловсролын яамны харьяа “Гадаад диплом, зэргийн гэрчилгээжилтийн алба” болох Хятадын Боловсролын яамны Гадаадад суралцагсдыг дэмжих төв (*Ministry of Education Study Abroad Service Center*) нь гадаадын дээд боловсролын байгууллагын олгосон диплом, эрдмийн зэргийг судлан шалгаж, батламжилдаг байна.

Хятадын “Гадаадын диплом, академик зэргийг гэрчилгээжүүлэх үнэлгээний аргачлал (2018)”-д⁹⁶ зааснаар тус төв нь гадаадын диплом, зэргийн хууль ёсны хүчинтэй эсэх, бодит байдлыг шалгаж, Хятадын боловсролын зэрэгтэй дүйцүүлэх зөвлөмж гаргана. Шалгалт, үнэлгээний үр дүнд тухайн гадаад диплом, зэрэг нь шаардлага хангаж байвал гэрчилгээ олгох зохицуулалттай.

Эрдмийн цол (профессор)-ны хувьд, гадаадад олгосон профессор цолыг Хятадын холбогдох байгууллагаар (Их сургуулийн дэргэдэх Мэргэжлийн цол олгох хороо, эсвэл Хүний нөөц, нийгмийн хамгааллын яамны зөвлөл) шалгуулсны үндсэн дээр авах боломжтой.

⁹⁵ Мөн тэнд

⁹⁶ Хятад. Regulations on the Recognition and Evaluation of Foreign Academic Degrees and Qualifications by the CSCSE, Ministry of Education of China. Хандах: <https://n9.cl/99oyb>

Хүснэгт 8: Гадаад улсад олгогдсон эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх, баталгаажуулах зохицуулалт

Улс	Хүлээн зөвшөөрөх арга механизм (докторын зэрэг)	Эрдмийн зэрэг, цолны зохицуулалт
АНУ	Төв байгууллага байхгүй; их сургууль, ажил олгогч нь хувийн үнэлгээний байгууллагын дүгнэлтээр шийдвэрлэнэ.	Профессор зэрэг нь албан тушаал тул тусгай зөвшөөрөлгүй; их сургуулийн томилгоогоор хэрэглэнэ.
Их Британи	Үндэсний мэдээллийн төв (UK ENIC) гадаадын дипломыг үнэлж, харьцуулалтын мэдэгдэл гаргана. Их сургуулиуд, ажил олгогчид энэхүү дүгнэлтийг ашиглан шийдвэр гаргана. Олон улсын гэрээ (Европын бүсийн) үйлчилнэ.	Профессор, дэд профессор цолыг хуулиар зохицуулдаггүй (албан тушаалын нэр). Гадаадын профессорыг их сургууль ажилд аваад профессор гэж нэрлэж болно.
Герман	Хуулийн шаардлага хангасан гадаадын докторын зэргийг зөвшөөрөлгүйгээр эх хэл дээр нь, олгосон байгууллагын нэртэйгээр хэрэглэж болно . Шаардлага нь хүлээн зөвшөөрөгдсөн, сургалт бүрэн дүүргэгдсэн байх. Зэрэг хөрвүүлэхийг хориглоно.	“Prof.” гэх мэт цолыг гагцхүү тухайн оронд зөвшөөрөгдсөн тохиолдолд хэрэглэнэ. Гадаадын профессор цолыг зөвхөн ажил эрхэлж буй хугацаанд, олгосон хэлбэрээр нь ашиглаж болно.
БНСУ	Гадаадад доктор хамгаалсан иргэн Боловсролын сайдад мэдүүлж бүртгүүлнэ . Яам нь KARIC-ын мэдээллийн сангаар дамжуулан шалгана. Их сургууль, ажил олгогчид энэ бүртгэлийг шаардаж, мэдээлэлд үндэслэн шийдвэр гаргана.	Профессор цолыг их сургуулиуд өөрийн дүрмээр олгоно. Гадаадын профессор цолыг шууд хүлээн зөвшөөрөхгүй ч, гадаад докторын зэрэгтэй хүнийг их сургууль профессороор томилж болно . Албан ёсны цол олгох бол дотоодын журмаар үнэлгээ хийнэ.
ОХУ	Главэкспертцентр – ОХУ-ын Үндэсний мэдээллийн төвд хандаж, гадаад диплом, зэргийн үнэлгээ хийлгэнэ. Шаардлагатай бол гэрчилгээ (дүйцүүлэлтийн гэрчилгээ) авна. Хэрэв олон улсын гэрээ эсвэл Засгийн газрын жагсаалтад хамрагдсан сургууль бол автоматаар хүлээн зөвшөөрнө . Мөн их сургуулиуд дотоод хэрэгцээндээ гадаад боловсролыг бие даан хүлээн зөвшөөрөх эрхтэй.	Гадаадын эрдмийн зэрэг (Ph.D) ихэвчлэн “кандидат наук”-тай дүйцнэ. Гадаадын профессор, доцент цолыг албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөхдөө нострификацийн хүрээнд шийдвэрлэж болно. ОХУ-ын их сургууль гадаадын профессорыг гэрээгээр ажиллуулж болох бөгөөд албан ёсны ВАК-аас цол авах шаардлагатай бол нэмэлт нөхцөл шаардана.
Хятад	Албан ёсны гэрчилгээжилт: Боловсролын яамны Гадаадад суралцагсдыг дэмжих төв нь гадаадын зэргийн дипломыг шалган “гэрчилгээ” олгоно .	Мэргэжлийн цолны систем үйлчилдэг. Гадаадын профессор цолыг шууд хүлээн зөвшөөрөхгүй, харин тухайн хүн Хятадын их сургуульд ажиллах үед дотоодын журмаар цол олгох шалгуурыг хангавал профессор цол олгоно. Ихэнхдээ гадаад профессорыг “зочин профессор” гэх мэтээр урьж ажиллуулдаг.

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулсан

ДӨРӨВ. ХУУРАМЧААР ЗЭРЭГ, ЦОЛ АВСАН, АШИГЛАСАН ТОХИОЛДОЛД ХҮЛЭЭЛГЭХ ХАРИУЦЛАГА

Эрдмийн зэрэг, цолыг хуурамчаар авах, хууль бусаар ашиглах явдал нь зөвхөн тухайн хувь хүний ёс зүйн асуудал төдийгүй төрийн болон боловсролын байгууллагын итгэлцэл, боловсролын тогтолцооны үнэлэмж, баталгаанд сөргөөр нөлөөлдөг ажээ. Тиймээс ихэнх улс орон энэ үйлдэлд захиргааны болон эрүүгийн давхар хариуцлага оногдуулахын сацуу урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх тусгай систем, механизм бүрдүүлж, хууль зүйн бодлогын түвшинд нэгдмэл байр суурь баримталж байна.

4.1 Захиргааны арга хэмжээ ба хууль зүйн хариуцлага

Захиргааны түвшинд боловсролын байгууллага, мэргэжлийн агентлаг, хяналтын албад зэрэг төрийн эрх бүхий байгууллагууд хуурамчаар авсан нь тогтоогдсон эрдмийн зэргийг тусгай журмын хүрээнд хүчингүй болгох, бүртгэлээс хасах эрх мэдэлтэй байдаг. Тухайлбал:

- АНУ, Их Британи, Франц зэрэг улсад итгэмжлэлийн байгууллага болон боловсролын мэдээллийн лавлагааны байгууллага (degree verification, accreditation boards) нь захиргааны шийдвэр гаргадаг.
- ОХУ, Хятад, БНСУ зэрэгт төрийн албаны хяналтын агентлаг (Rosobrnadzor, CHSI, KARIC) нь хуурамч дипломыг албан ёсоор хүчингүй болгох, бүртгэлээс хасах үүрэгтэй.
- Германы их сургуулийн дотоод хяналт болон магадлан итгэмжлэлийн хүрээнд эрдмийн зэрэг цолыг цуцлах эрх бүхий системтэй.

Ихэнх улс оронд боловсролын хуурамч диплом, зэрэг, цол ашиглах нь тухайн улсынхаа эрүүгийн хуулийн “баримт бичиг хуурамчаар үйлдэх”, “залилан мэхлэх” (fraud), “нийтэд төөрөгдөл үүсгэх” зэрэг гэмт хэрэгт тооцогддог.

Хүснэгт 9: Хууль зүйн хариуцлага

Улс	Эрүүгийн хариуцлага	Бусад хариуцлага
АНУ	-Холбооны түвшинд тусгайлан гэмт хэрэгт тооцсон хууль байхгүй ч залилан мэхлэх болон худал мэдүүлэг өгөх тухай хууль (18 U.S.C. § 1001) ⁹⁷ -аар зүйлчилж болдог. -Муж бүр харилцан адилгүй: жишээ нь, Вашингтон муж хууль бусаар олгохыг С ангиллын хүнд гэмт хэрэгт тооцдог бол Хойд Дакота муж зөвшөөрөлгүй олгохыг В ангиллын зөрчил, хуурамч диплом олгохыг С ангиллын хүнд гэмт хэрэгт тус тус тооцдог.	-Холбооны төрийн албанаас халах, чөлөөлөх -Муж улсууд торгууль оногдуулах (Техаст 2000 доллар хүртэл, Өмнөд Каролинад 1000 доллар хүртэл) болон хорих ял (Техаст 180 хоног хүртэл, Өмнөд Каролинад нэг жил хүртэл)-аар шийтгэдэг. -Их сургуулийн сахилгын арга хэмжээнд мөн сургуулиас хасах явдал багтаж болно.
Их Британи	2006 оны Залилан мэхлэхийн эсрэг хууль ⁹⁸ (§2, §7)-ийн дагуу гэмт хэрэгт тооцдог. Мөн хуурамч диплом үйлдэх нь мөн 1981 оны Мөнгөний тэмдэг болон бусад зүйлсийг	Ажлаас нэн даруй халах ба ажил олгогч зардлаа нөхөн төлүүлэхээр шүүхэд нэхэмжлэл гаргаж болно.

⁹⁷ АНУ. Statements or entries generally (18 U.S.C. § 1001). Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1001>

⁹⁸ Их Британи. Fraud Act (2006). Хандах: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/35/contents>

	хуурамчаар үйлдэх тухай хууль ⁹⁹ -ийн дагуу “хуурамч бичиг баримт” үйлдсэн гэмт хэрэгт тооцогдоно.	Мэргэжлийн нэр хүндэд ноцтой халдаж, хар жагсаалтад оруулна. Их сургуулийн шийтгэлд мөн дүн хасах, түр чөлөөлөх, дүнгийн дээд хязгаар тогтоох, албан ёсоор сануулах зэрэг арга хэмжээ багтаж болно.
Өмнөд Солонгос	Дээд боловсролын тухай хууль ¹⁰⁰ -ийг зөрчиж, хууль бусаар эрдмийн зэрэг олгох нь нэг жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих эсвэл арван сая воноос хэтрэхгүй хэмжээний торгууль ногдуулахад хүргэж болно. Сургуулийн нэрийг ашиглах эсвэл зөвшөөрөлгүйгээр хууль бусаар оюутан элсүүлэх нь гурван жил хүртэлх хугацаагаар хорих эсвэл 30 сая воноос хэтрэхгүй хэмжээний торгууль ногдуулдаг.	Их сургуулиуд залилан мэхлэх замаар элссэн оюутнуудын элсэлтийг хүчингүй болгодог.
Герман	Эрүүгийн хуулийн §132a (эрдмийн зэрэг, цолыг хуурамчаар ашиглах), § 267 ¹⁰¹ (баримт бичиг хуурамчаар үйлдэх, Urkundenfälschung) -ийн дагуу зүйлчилдэг. Шийтгэл нь торгууль эсвэл таван жил хүртэлх хугацаагаар хорих явдал юм. Онц ноцтой буюу орлогын байнгын эх үүсвэр болгосон, эсхүл их хэмжээний санхүүгийн хохирол учруулсан бол шийтгэл нь зургаан сараас арван жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял байж болно.	Их сургуулиуд залилан мэхлэх замаар авсан зэргийг цуцлах эрхтэй. Залилантай холбоотой тодорхой шалгалт эсвэл хичээлийн ажлыг эргэн харж, тэнцээгүй гэж зарлаж болно. Цолыг зөвшөөрөлгүй ашигласны төлөө мөнгөн торгууль ногдуулж болно. Шинжлэх ухааны Омбудсмэн шинжлэх ухааны шударга бус байдлыг сахиулах үүрэгтэй ажилладаг.
ОХУ	Эрүүгийн хуулийн § 327 (хуурамч бичиг баримт ашигласан) ¹⁰² -аар зүйлчилдэг. Хуурамч диплом худалдаж авсныг мэдсээр байж ажилд авсан бол 80,000 рубль (ойролцоогоор 2,600 ам.доллар)-ийн торгууль болон хоёр хүртэл жил “хүмүүжүүлэх ажил” хийлгэх ялтай.	Нийгэмд нэр хүндээ алдаж, ажлаас чөлөөлөгдөнө. Гэхдээ 2011 оноос хойших диссертацыг л хянан үздэг.
Хятад	2025 оны 1-р сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхлэх Эрдмийн зэргийн тухай шинэ хууль ¹⁰³ -д эрдэм шинжилгээний зүй бус үйлдэл, түүний дотор хуурамчаар мэргэшил олж авсан тохиолдолд зэрэг олгохгүй байх эсвэл цуцлах нөхцөлийг тодорхой заасан.	Хувь хүний нийгмийн оноонд сөргөөр нөлөөлнө. Засгийн газрын зүгээс үл тэвчих бодлого баримталдаг бөгөөд энэ төрлийн үйл ажиллагаанд оролцсон хувь хүн, байгууллагад хүнд шийтгэл ногдуулдаг.

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар.

⁹⁹ Их Британи. Forgery and Counterfeiting Act (1981). Хандах:

https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/45/pdfs/ukpga_19810045_en.pdf

¹⁰⁰ Өмнөд Солонгос. Higher Education Act. Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=49071&lang=ENG

¹⁰¹ Герман. Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB) § 267 Forgery. Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p2385

¹⁰² ОХУ. Criminal Code of The Russian Federation (1996). Хандах: <https://www.legal-tools.org/doc/8eed35/pdf/>

¹⁰³ Хятад. Degrees Law of the People's Republic of China (2024, effective Jan 1, 2025). Хандах:

<https://npcobserver.com/legislation/degrees-law/>

4.2.Бүртгэл, хяналтын механизм

Эрдмийн зэрэг, цол олгох үйл явцын ил тод, шударга байдлыг хангах үндсэн арга хэрэгслүүд дараах байдлаар хэрэгжиж байна. Үүнд:

Магадлан итгэмжлэл, баталгаажуулалтын нэгдсэн тогтолцоо: Үндэсний хэмжээний улсын (CHSI, HEDD, ZAB) болон хувийн платформууд (CERTPIA, WES) хөгжүүлж, их дээд сургуулийн хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал, тэдгээрээс олгосон эрдмийн зэрэг, дипломын бүртгэл мэдээллийн санг бүрдүүлсэн байдаг. Жишээлбэл, АНУ-д Боловсролын яам нь боловсролын байгууллагуудын магадлан итгэмжлэлийн статусыг шалгах мэдээллийн сан хөтөлдөг бол Дээд боловсролын магадлан итгэмжлэлийн зөвлөл (Council for Higher Education Accreditation, CHEA)¹⁰⁴ нь боловсролын байгууллагын хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлыг шалгах албан ёсны платформуудыг ажиллуулдаг. Мөн Үндэсний оюутны мэдээлэл солилцооны төв (National Student Clearinghouse)¹⁰⁵ хэмээх ашгийн бус байгууллага дээд боловсролын диплом, бүртгэл шалгах үндсэн цахим системийг ажиллуулдаг.

Их Британийн дээд боловсролын дипломыг шалгах үндэсний систем нь Дээд боловсролын зэрэг шалгах үндэсний систем (Higher Education Degree Datacheck, HEDD)¹⁰⁶ байдаг. Өмнөд Солонгост Эрдмийн зэргийн хүлээн зөвшөөрөгдөх мэдээллийн төв (Korea Academic Recognition Information Center, KARIC) болон CERTPIA зэрэг цахим системүүд нь албан ёсны эрдмийн зэрэг, дипломын хуулбарыг шалгах боломжтой платформууд юм. Хэрвээ тухайн диплом цахим системд бүртгэгдээгүй бол хүчинтэйд тооцогдохгүй.

Германы Гадаад боловсролын төв (Zentralstelle für ausländisches Bildungswesen, ZAB)¹⁰⁷ болон түүний мэдээллийн сан нь гадаадад эзэмшсэн диплом, төгссөн их, дээд сургууль, хөтөлбөрийг Герман улсын стандарттай харьцуулж, “Дүйцэх гэрчилгээ” олгодог.

ОХУ-д Дээд боловсролын аттестатчиллын комисс (Высшая аттестационная комиссия, ВАК)-ын нэг чухал чиг үүрэг нь хуурамч зэрэг олгох, хамгаалахаас урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх явдал байдаг. Түүнчлэн Дэлхийн боловсролын үйлчилгээ (World Education Service, WES)¹⁰⁸ гэх мэт хөндлөнгийн байгууллагууд тус улсад олгосон эрдмийн зэрэгт олон улсад магадлан итгэмжлэлийн үнэлгээ хийх үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

Хятад Улсад Боловсролын яамны харьяа байгууллага Оюутны үйлчилгээ, хөгжлийн төв (Center for Student Services and Development, CSSD)-өөс тус улсын албан ёсны цахим платформ Дээд боловсролын мэдээллийн систем (CHSI)¹⁰⁹-г ажиллуулдаг. Хэрэв тус системээр хуурамч дипломтой гэдэг нь илэрвэл заавал олон нийтэд мэдээлдэг байна.

Цахим шийдэл: боловсролын салбарт, нэн ялангуяа эрдмийн зэрэг, цол олгох, түүний үнэн зөвийг магадлах, баталгаажуулах болон хуурамч дипломоос урьдчилан сэргийлэхэд тоон буюу дижитал болон блокчэйн технологийн зэрэг шинэ чиг хандлага өргөнөөр нэвтэрч эхэлж байна. Тухайлбал, Өмнөд Солонгост блокчэйн технологи ашиглан эрдмийн зэргийг

¹⁰⁴ АНУ. Council for Higher Education Accreditation (CHEA). Хандах: <https://www.chea.org/>

¹⁰⁵ АНУ. National Student Clearinghouse. Хандах: <https://www.studentclearinghouse.org/>

¹⁰⁶ Их Британи. Higher Education Degree Datacheck. Хандах: <https://hedd.ac.uk/>

¹⁰⁷ Герман. Zentralstelle für ausländisches Bildungswesen. Хандах: <https://www.kmk.org/zab/central-office-for-foreign-education.html>

¹⁰⁸ World Education Services. Хандах: <https://www.wes.org/>

¹⁰⁹ Хятад. Center for Student Services and Development, CHSI. Хандах: <https://www.chsi.com.cn/en/>

баталгаажуулж эхэлсэн. Мөн АНУ, Их, Британи, Герман, Хятад улсууд тоон (цахим) диплом олгож эхлээд байна.

Их, дээд сургуулийн дотоод хяналт: Их, дээд сургуулиуд хуурамч дипломоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд өөрийн дотоод хяналт шалгалтын тогтолцоогоо төгөлдөржүүлэх, нууцлал бүхий дипломын загварчлал, цахим буюу тоон диплом хэрэглэх, бүртгэл, мэдээллийн цахим систем нэвтрүүлэх зэрэг арга хэмжээ авч байна.

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

Энэхүү судалгаа нь эрдмийн зэрэг, цол олгохтой холбоотой хууль эрх зүйн орчныг олон улсын түвшинд харьцуулан судлах зорилготой. Судалгааны хүрээнд дэлхийн 20 гаруй орны туршлагыг хамруулж, эдгээрээс зохицуулалтын хэлбэрийн хувьд ОХУ, Хятадыг төвлөрсөн, АНУ, Их Британийг бие даасан, Герман, Өмнөд Солонгосыг хосолсон загвартай улсын жишээ болгон авч, гүнзгийрүүлэн судалсан болно. Судалгааны арга зүйн хувьд холбогдох улс орнуудын хууль тогтоомж, олон улсын байгууллагын судалгаа, зөвлөмжийг эх сурвалж болгон ашиглаж, харьцуулан судлах, нэгтгэн дүгнэх аргыг хэрэглэв.

Судалгааны үр дүнд дараах гол дүгнэлтүүдийг хийж байна. Үүнд:

- Эрдмийн зэрэг, цол олгох тогтолцоо нь улс орнуудын боловсролын тогтолцоо, уламжлал, хууль эрх зүйн орчин, төрийн оролцооны түвшин болон академик соёлоос хамааран харилцан адилгүй байдаг боловч ерөнхийд нь төвлөрсөн, бие даасан, хосолсон гурван үндсэн загвартай гэж үзэж болохоор байна.
- "эрдмийн зэрэг" ба "эрдмийн цол"-ны ойлголт, нэр томъёо, агуулга, статус, тэдгээрийг олгох шалгуур, үйл явц нь улс орон тус бүрд харилцан ялгаатай байна.
- Гадаад улсад олгосон эрдмийн зэрэг, цолыг хүлээн зөвшөөрөх, баталгаажуулах механизм нь олон улсын гэрээ, конвенц, үндэсний бодлого, институцийн шийдвэрт тулгуурладаг бөгөөд энэ нь улс орнуудын боловсролын системийн итгэлцэл, чанарын баталгаатай холбогддог.
- Хуурамчаар эрдмийн зэрэг, цол авсан, ашигласан тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцоог чангатгах, ил тод байдлыг хангах нь эрдмийн зэрэг, цолны нэр хүндийг хамгаалах, боловсролын салбарын шударга ёсыг бэхжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байна.
- Эдгээр улс орнуудын олон улсын болоод дотоодын боловсролын байгууллагууд хоорондын хамтын ажиллагаа нь боловсролын тогтолцооны итгэлцлийг бүрдүүлэхэд онцгой үүрэг гүйцэтгэж байна. Олон улсын түвшинд Лисабон болон Дэлхийн дахины конвенц, бүс нутгийн чанарын баталгааны сүлжээ (ENQA, INQAAHE, APQN гэх мэт)-ний гишүүнчлэл нь бусад улсын боловсролын зэргийг харилцан хүлээн зөвшөөрөх эрх зүйн үндэс, мэдээллийн урсгалыг хангаж өгч байна.
- Судалгааны эцэст манай улсын хувьд эрдмийн зэрэг, цол болон боловсролын зэрэг, шинжлэх ухааны цол гэсэн нэр томъёонуудын ангилал, шаардлага нь нилээдгүй холимог шинжтэй зохицуулалтай байна гэсэн харьцуулалт харагдаж байна.

НОМ ЗҮЙ

- UNESCO. (2012). *International Standard Classification of Education ISCED 2011*. UNESCO Institute for Statistics.
- U.S. Department of Education. (2025). Accreditation in the U.S.: <https://www.ed.gov/laws-and-policy/higher-education-laws-and-policy/college-accreditation/accreditation-in-the-us#:~:text=In%20order%20to%20insure%20a,at%20basic%20levels%20of%20quality-ээс Гапрасан>
- U.S. Department of Education. (2025). Accreditation in the U.S.: <https://www.ed.gov/laws-and-policy/higher-education-laws-and-policy/college-accreditation/accreditation-in-the-us#:~:text=8,determining%20eligibility%20for%2-ээс Гапрасан>
- KARIC. (2025). Foreign Qualifications: <https://www.karic.kr/com/cmm/EgovContentView.do?menuNo=4010101000&lang=eng#:~:text=Foreign%20degree%20holders%20who%20need,where%20the%20qualification%20was%20earned-ээс Гапрасан>
- U.S. Department of Education. (2025). Recognition of Foreign Qualifications: <https://www.ed.gov/about/initiatives/international-affairs/recognition-of-foreign-qualifications#:~:text=When%20seeking%20admission%20to%20an,EducationUSA%20page%20for%20additional%20information-ээс Гапрасан>
- OPM. (2025). General Schedule Qualification Policies: <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/classification-qualifications/general-schedule-qualification-policies/-ээс Гапрасан>
- U.S. Department of State. (2025). Evaluation of Foreign Degrees: <https://www.state.gov/global-community-liaison-office/family-member-employment/family-member-employment-in-the-d-c-area/evaluation-of-foreign-degrees/-ээс Гапрасан>
- UK ENIC. (2025). ENIC-NARIC Networks: <https://www.enic.org.uk/our-role/about#:~:text=Lisbon%20Recognition%20Convention%20,establishment%20of%20a%20national-ээс Гапрасан>
- Buckingham International School of Education. (2025). ENIC (Previously NARIC) Statement of Comparability : <https://bise.org/ENIC-Statement-of-Comparability?utm-ээс Гапрасан>
- KMK. (2025). Führung ausländischer Hochschulgrade: <https://www.kmk.org/zab/zentralstelle-fuer-auslaendisches-bildungswesen/allgemeines-zur-anerkennung/anerkennung-im-hochschulbereich/fuehrung-auslaendischer-hochschulgrade.html#:~:text=Die%20F%C3%BChrung%20akademischer%20Grade%20ist,Regel%20im%20Rahmen%20d-ээс Гапрасан>
- KARIC. (2025). FAQ: <https://www.karic.kr/com/cmm/EgovContentView.do?lang=eng&menuNo=4010103000&utm-ээс Гапрасан>
- KARIC. (2025). Foreign Qualifications: <https://www.karic.kr/com/cmm/EgovContentView.do?menuNo=4010101000&lang=eng#:~:text=Foreign%20degree%20holders%20who%20need,where%20the%20qualification%20was%20earned-ээс Гапрасан>
- Obrnadzor. (2025). ГЛАВЭКСПЕРТЦЕНТР НОСТРИФИКАЦИЯ Источник: https://obrnadzor.gov.ru/glavekspertcentr-nostrifikaciya/?utm_source=chatgpt.com | Официальный сайт - Obrnadzor.Gov.Ru: <https://obrnadzor.gov.ru/glavekspertcentr-nostrifikaciya/?utm-ээс Гапрасан>
- Obrnadzor. (2025). НИЦ ГЛАВЭКСПЕРТЦЕНТРА ПО ПРИЗНАНИЮ ОБРАЗОВАНИЯ Источник: https://obrnadzor.gov.ru/nic-glavekspertcentra-po-priznaniyu-obrazovaniya/?utm_source=chatgpt.com | Официальный сайт - Obrnadzor.Gov.Ru: <https://obrnadzor.gov.ru/nic-glavekspertcentra-po-priznaniyu-obrazovaniya/?utm-ээс Гапрасан>

- QAA. (2025). [https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/QAA.pdf#:~:text=-ээс Гапрасан](https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/QAA.pdf#:~:text=-ээс%20Гапрасан)
- QAA. (2018). The Right to Award UK Degrees: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/guidance/the-right-to-award-degrees-18.pdf?sfvrsn=4a2f781_16#:~:text=Authorisation%20to%20grant%20degree%20awarding,published%20on%20the%20Office%20for-ээс Гапрасан
- WONKE. (2025). Why is OfS making a point of doing the Designated Quality Body down?: <https://wonke.com/blogs/why-is-ofs-obsessed-with-doing-the-dqb-down/#:~:text=,as%20the%20Designated%20Quality%20Body-ээс Гапрасан>
- KARIC. (2025). Evaluation & Accreditation: <https://www.karic.kr/com/cmm/EgovContentView.do?menuNo=2010104000&lang=eng#:~:text=an%20accredited%20institution%20as%20prescribed,or%20certification%20could%20be%20utilized-ээс Гапрасан>
- CHEA. (2025). Higher Education Evaluation Center of the Ministry of Education (HEEC): <https://www.chea.org/international-directory/higher-education-evaluation-center-ministry-education#:~:text=HEEC%20is%20a%20public%20institution,based%20higher%20education%20in%20China-ээс Гапрасан>
- The State Consul of CN. (2025). China unveils blueprint for building strong education system by 2035: https://english.www.gov.cn/policies/latestreleases/202501/20/content_WS678d85c6c6d0868f4e8eef83.html-ээс Гапрасан
- Voegtler, E. M. (2011 оны 02 01). An analytical framework for the cross-country comparison of higher education governance. *Higher Education* (Б. 62).-Д An analytical framework for the cross-country comparison of higher education governance. Higher Education: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-011-9412-4-ээс Гапрасан>
- Боловсролын яам. (2024 оны 05 17). Манай улсын дээд боловсролыг олон улсад хүлээн зөвшөөрөх дэлхийн конвенцод нэгдлээ: <https://moe.gov.mn/post/155810-ээс Гапрасан>
- K12 academics. (огноо байхгүй). Higher Education in Russia: <https://www.k12academics.com/Higher%20Education%20Worldwide/higher-education-russia-ээс Гапрасан>

ХАВСРАЛТ

Гадаадын зарим улс орны эрдмийн зэрэг, цол олгох асуудлын зохицуулалтын хэлбэр

Д/э	Улсын нэр	Зохицуулалтын хэлбэр	Эрх зүйн актын нэр
1.	Австрали	Хосолсон	– Их сургуулиудын "Academic Board Regulations" болон "Doctoral Degree Regulations"
2.	АНУ	Бие даасан	– Төвлөрсөн хууль байхгүй; их сургуулиуд өөрсдийн "Graduate School Policies" болон "Faculty Handbook"-аар зохицуулдаг.
3.	БНСУ	Хосолсон	– "고등교육법" (Дээд боловсролын тухай хууль) – Их сургуулиудын "학칙" (Сургуулийн дүрэм)
4.	Герман	Хосолсон	– Hochschulrahmengesetz (Дээд боловсролын хууль) – Муж бүрийн дээд боловсролын тухай хууль – Promotionsordnung (Докторын зэрэг олгох дүрэм)
5.	Их Британи	Бие даасан	– Их сургуулиудын "Statutes and Ordinances" – Зарим их сургуулиудын хувьд "Royal Charter" (Хааны зарлиг)
6.	Канад	Бие даасан	– Муж бүрийн боловсролын тухай хууль – Их сургуулиудын "Graduate Studies Regulations"
7.	Малайз	Хосолсон	– "Akta Pendidikan Tinggi" (Дээд боловсролын тухай хууль) – Их сургуулиудын "Peraturan Akademik" (Академийн дүрэм)
8.	Монгол	Хосолсон	– Дээд боловсролын тухай хууль – Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль – Шинжлэх ухааны докторын зэрэг хамгаалуулах, олгох журам – Эрдмийн зөвлөлийн дүрэм
9.	Норвег	Хосолсон	– "Lov om universiteter og høyskoler" (Их, дээд сургуулийн тухай хууль) – Их сургуулиудын "Ph.d.-forskrift" (Докторын зэрэг олгох дүрэм)
10.	ОХУ	Төвлөрсөн	– "Об образовании в Российской Федерации" 127-ФЗ (Оросын Холбооны Улсын Боловсролын тухай хууль) – ОХУ-ын Засгийн газрын 2013 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдрийн №842 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Эрдмийн зэрэг олгох журам" – "Положение о порядке присуждения ученых степеней" (Эрдмийн цол олгох журам)
11.	Польш	Төвлөрсөн	– Law on Higher Education and Science (2018)
12.	Сингапур	Хосолсон	– "Education Act" – Их сургуулиудын "Academic Regulations"
13.	Унгар	Төвлөрсөн	– Act CCIV of 2011 on National Higher Education
14.	Хятад	Төвлөрсөн	– Degrees Law of the People's Republic of China (БНХАУ-ын Эрдмийн зэргийн тухай хууль) 2025
15.	Финланд	Хосолсон	– "Yliopistolaki" (Их сургуулийн тухай хууль) – Их сургуулиудын "Tutkintosääntö" (Зэрэг олгох дүрэм)
16.	Франц	Төвлөрсөн	– Code de l'éducation (Боловсролын кодекс) – Arrêté relatif au doctorat (Докторын зэрэгтэй холбоотой тушаал)
17.	Швед	Хосолсон	– "Högskolelagen" (Дээд боловсролын тухай хууль) – Их сургуулиудын "Doktorandregler" (Докторантурын дүрэм)
18.	Шинэ Зеланд	Бие даасан	– "Education and Training Act" – Их сургуулиудын "Doctoral Regulations"
19.	Энэтхэг	Бие даасан	– Их сургуулиудын "Academic Ordinances"
20.	Япон	Хосолсон	– "学校教育法" (Сургуулийн боловсролын тухай хууль) – Их сургуулиудын "学位規則" (Эрдмийн зэрэг олгох дүрэм)

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар